

Keveházi László

„Irgalmasságot akarok”

A diakónia bibliai alapjai és vázlatos története

BUDAPEST, 2010

A borítón a Bajorországi Evangélikus Egyház diakóniai szolgálatának keresztje látható.

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes írásbeli engedélyéhez van kötve.

© Keveházi László, 2010

© Luther Kiadó, 2010

Luther Kiadó

Budapest, 2010

Felelős kiadó: Kendeh K. Péter

Olvasó- és tördelőszerkesztő: Petri Gábor

Műszaki és tervezőszerkesztő: Galgóczi Andrea

Nyomdai kivitelezés: Mondat Kft. www.mondat.hu

Felelős vezető: Nagy László

ISBN 978-963-9979-23-9

A DIAKÓNIA BIBLIAI ALAPJAI ÉS TARTALMA

Az Ószövetségben

Az Ószövetség természetesen nem szól a „diakóniáról” kifejezetten, hiszen az az Újszövetség gyümölcse. De hangsúlyosan beszél a felebaráti szeretről, illetve annak részletes gyakorlatáról. Izrael „nagy hitvallása”, a „*Halld meg, Izrael: Az Úr a mi Istenünk, egyedül az Úr!*” (5Móz 6,4) folytatása is Isten szeretetéről szól. A „*nagy parancsolatot*” Jézus is többször idézi: „...szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből, teljes elmédből és teljes erődből. ... Szeresd felebarátodat, mint magadat.” (Mk 12,30–31) Sőt, amikor kérdezik, mit cselekedjenek, hogy életre jussanak, erre utal. És amikor egy törvénytudó idézi ezt, ez a választ adja: „*Helyesen feleltél: tedd ezt, és élni fogsz.*” (Lk 10,28) Figyelemre méltó, hogy éppen ennek kapcsán mondja el az *irgalmas samáriairól* szóló példázatot (Lk 19,25kk). Ennek alapján kimondhatjuk, hogy az Isten- és emberszeretet már az Ószövetségben is elválaszthatatlanok. Izrael ezt később leszűkítette saját népe körére. Isten eredeti szándéka azonban nem ez volt. A „kiválasztottság” nem jelenthet szeretetlenséget, elzárkózást mások, különösen az elesettek, bajba jutottak iránt, bárkik legyenek is azok. Ez nemcsak a *misszióra* (lásd Jónás könyve), hanem a *szereplésére* is vonatkozik. Többek között erre utalnak a Leviticus (3Móz) szavai: „*Amikor földetek termését learatjátok, ne arassátok le egészen a mező széléig, és az aratás közben elhullottat ne szedjétek föl. Szőlődet se böngészd végig, és a szőlődben lehullott szemeket ne szedd föl. Hagyd ott azokat a nyomorultaknak és a jövevényeknek. Én, az Úr, vagyok a ti Istenetek!*” (19,9–10). Ennél is hangsúlyosabb a következő mondat: „*Ha jövevény*

tartózkodik nálatok az országban, ne legyetek hozzá kegyetlenek! Olyan legyen a köztetek tartózkodó jövevény, mint a közületek való bennszülett! Szeressétek, mint magatokat, mert jövevények voltatok Egyiptomban. Én, az Úr, vagyok a ti Istenetek!" (19,33–34) Ide vonatkoznak a „elengedés-re” vonatkozó rendelkezések is. Az elszegényedettek való segítését a törvény is előírja (5Móz 7,1kk). Más kérdés, hogy Istennek ezt a mindenki felé forduló segítő irgalmas szolgálatát mennyire gyakorolta Izrael. Az ószövetségi szeretetparancs sokszor képmutatásba fordult „gyakorlatát” Jézus Krisztus keményen kritizálta.

Ebből a szempontból külön és sokat kellene szólni a *próféták* igehirdetéseiről. Szinte minden próféta egy ütemre feddi a bálványimádást és a szociális igazságtalanságot. Más szóval az Istentől és az embertől való elfordulást. Érdekes volna a próféták igehirdetéseit ebből a szempontból végigvizsgálni. Sok igehely idézése helyett egyetlen prófétára kell hivatkoznunk: Ámószra. *„Így szól az Úr: Három, sőt négy vétke miatt nem bocsátok meg Izráelnek, mert eladják pénzért az igazat, és egy pár saruért a szegényt. Azt kívánják, hogy a nincstelenség a föld porát szórják fejükre, és elutasítják a nyomorultak ügyét. Apa és fia ugyanahhoz a nőhöz jár, így gyalázzák meg szent nevemet.”* (Ám 2,6–7) Talán még azt is megkockáztathatjuk, hogy a bűn az Ószövetség értelmében az Istentől való elszakadás (bálványimádás) és az embertől való elfordulás, az önzés, a segíteni készség elmaradása. Az idézetek sorát folytatni lehetne – hiszen Jézus szavait idézve a *„törvény és próféták”* erről szólnak alapjában, de talán ennyi is elég annak felismerésére, hogy már az Ószövetség idejében is, ha nem is szervezett szolgálati formában, de az elesettek, jövevények, idegenek, sőt rabszolgák felé is „érvényes” volt az újszövetségi jézusi szó: *„irgalmasságot akarok”*.

Az Újszövetségben

Az Újszövetségben a *„diakónia”* alapjelentése: szolgálat, szolgálattétel. Jelentése az Újszövetségben. „1. Sajátos és konkrét ért[elemben] *felszolgálás*, (asztal körüli) *szolgálat*. [Lk 10,40-ben ebben az értelemben olvassuk Mártáró:] »teljesen belemerült a sok felszolgálásba« (talán még inkább:

»teljesen lekötötte a sok konyhai munka« (itt ti. még csak az étkezés előkészítéséről van szó, nem a felszolgálásról). – 2. [A jelentéshez hozzátartozik:] *(Anyagi) segítség, támogatás; szeretetszolgálat*; »az özvegyek naponkénti ellátása« ApCsel 6,1; »hogy küldenek (valamit) a Júdeában lakó testvérek támogatására« ApCsel 11,29; „miután befejezték a szeretetszolgálatot” (a kollektáról van szó), [ehhez az értelemhez tartoznak:] ApCsel 12,25; Róm 15,31; 2Kor 8,4; 9,1. – 3. Szellemi-lelki ért[elemben:] a) Ált[alában] *szolgálat, szolgálattétel, valamilyen szolgálat elvégzése*. »szolgálat végzésére kiküldött lelkek« (az angyalokról) Zsid 1,14; [de emberekről is szó lehet.] »a szentek felkészítése céljából, szolgálat végzésére (= arra, hogy szolgálatot végezzenek)« Ef 4,12; »az ige szolgálata (= az igehirdetés munkája)« ApCsel 6,4; [ennek folytatása:] »a javatokra végzett szolgálat« (= megsegítések) 2Kor 11,8; vö. még 1Kor 16,15; 2Tim 4,11; Jel 2,19. – b) A próféták és az apostolok *szolgálata, tiszte* (de nem »hivatala«, mert az aktivitás a hangsúlyos, nem a »méltóság«, tkp. az, ami egy bizonyos rend szerint az egyazon szolgálatot végzők csoportjának egy-egy tagjára esik ApCsel 1,17; »kapni, elfogadni a szolgálatot« ApCsel 20,24; »szolgálatok válfajai, nemei« 1Kor 12,5; »a halál szolgálata« 2Kor 3,7 (az ósz. szolgálatról, paradox módon, ti. ennek is az életre kellene juttatnia az embert); 2Kor 3,9; »az igazság szolgálata« [ról beszél, és néhány ige a Lélek szolgálatáról is] ApCsel 21,19; Róm 11,13; 2Kor 4,1; Kol 4,17; 1Tim 1,12; »a megbékéltetés szolgálata« 2Kor 5,18.

[A] diakonosz *szolga* (nem társadalmi helyzeténél fogva, mint a doulosz, hanem azzal, hogy elvégez egy rábízott feladatot, munkát). 1. [Az Újszövetségben] a) *szolga, vkinek a szolgálója (=alkalmazottja); szolgálatot végző ember (férfi v. nő)* Mt 20,26; 23,11; Mk 10,43; Isten ország »rangsorolási« rendjének meghatározásában »ha valaki első akar lenni, legyen... mindenkinek a szolgálója« Mk 9,35. – Sajátosan *felszolgáló* (aszalnál) Jn 2,5. 9. Képben: egy király szolgáliról Mt 22,13. – b) Az *apostoli szolgálat*, ált. a *keresztén szolgálat végzője*, ennek sokrétűsége különféle, gen[itívuszos] bővítményekben mutatkozik [az evangélium diakónusa] Kol 1,23; Ef 3,7; [az egyház diakónusa] Kol 1,25; [az újszövetség diakónusai] 2Kor 3,6; [Isten diakónusai] 2Kor 6,4; 1Thessz 3,2; Tit 1,9; [Krisztus diakónusa] 1Tim

4,6; [az igazság diakónusa, a sátán diakónusával ellentétben] 2Kor 11,15.
 c) *vkinek v. vminek feltétlen híve, segítője, előmozdítója.* 1Kor 3,9: »Isten szolgája (= munkatársa) az evangélium hirdetésében". 1Thessz 3,2: Isten munkatársa; Ef 6,21; Kol 4,7: »hű szolgatársam az Úrban«; Róm 15,8: [a zsidóság diakónusa, mint aki] mindent megtett azért, hogy Izrael elnyerje az ősi ígéretek [így a „körülmetéltség diakónusa” is]. Gal 2,17: »Vajon Krisztus szolgája a bűnnek? Azt nem! – d) *Sajátos egyházi szolgálatot ellátó személy,* nevezhetjük *diakónusnak*, de nem a szó ma megszokott ért[elmében]: a gyülekezet egyik karizmatikus vezetője az »episzkoposz« és a »presbyterosz« mellett, aki a gyülekezetnek főként anyagi természetű gondjaival törődött, de a szó sehol sem válik hivatalos v. intézményes értelművé. – 2. a) Róm. 13, 4: »Isten szolgája javadra (érted) a jó érdekében.« b) *Sajátos egyházi szolgálatot ellátó nő,* aki egész életét ennek a szolgálatnak szenteli. [Fébéről] Róm 16,1 a *diakonissa* görög formája nem fordul elő. ez az egyházi latinság szava (*diaconissa*), innen került bele a 19. században a modern nyelvekbe, nyugati közvetítéssel a miénkbe is.

[A] *diakoneó* [ige:] *mint diakonosz tevékenykedik, szolgál; fel-, kiszolgál; szolgálatot végez.* 1. (Asztalnál) *felszolgál vkinek*, Lk 12,37; 17,8; 10,40 (Márta konyhai fáradozásáról); Jn 12,2; »a felszolgáló; aki felszolgál« Lk 12,26k.; [ilyen értelemben szól Krisztus magáról is:] Mt 20,28. – 2. Ált[alában]. *szolgál, (bármilyen) szolgálatot végez* Mt 4,11; 8,15; Mk 1,13.31; Mt 27,55; Mk 15,41; Jn 12,26; ApCsel 19,22; Filem 13. [A tárgyeset] jelöli azt a munkát, amelyet vki a szolgálatával elvégez, a személyi vonatkozás határozószóval; »nem önmaguknak szolgáltak azokkal« (= nem önmaguk szolgálatára tették azokat) 1Pt 1,12; [Péter tovább lép:] »egymásnak szolgálván azzal« [– írja 4,10-ben]. – A jelentéskör általánosodása és kibővülése egyben a legmagasabb fokra emeli a szó teol[ógiai]. tartalmát is, amikor Jézus – Izrael (és az »ember«) Messiás-fogalmával szembeállva – így fogalmazza meg messiási programját: »az Emberfia nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem azért, hogy ő szolgáljon« ([a görög szó igealakjának] jellegét nem tudjuk élesen kifejezni a magyarban). [Talán abban a mai formában van valami hasonló: nagy szolgálatot tettél azzal, hogy...] Mt 20,28; Mk 10,45. – 3. Szolgálatot végez = *elvégez, elkészít vmit;* »az általunk

végzett (szeretet)szolgálat; az a szeretetszolgálat, amelyet végzünk» 2Kor 8,19.20; »Krisztusnak általunk készített (készségesen, buzgón megírt) levele vagytok.« – 4. A jelentés enyhe eltolódásával: *szolgálatára van vkinek = segít vkin, (anyagilag) támogat vkit*; »mikor ne segítettünk volna rajtat?« Mt 25,44; a Jézus személye körül szolgálókat végző asszonyokról, akik a kifejezésből kivehetően anyagilag is támogatták, »szolgálatára álltak« Lk 8,3 (a nők jelenléte egy rabbi állandó környezetében nyilván botránkozótató). – 5. Az ősegyház gyülekezeteiben diakonosz-ként szolgál, de »hivatalos« vagy »hivatali« színezet nélkül 1Tim 3,10.13.¹

A diakónia újszövetségi alapvetéséhez hozzátartozik a *templomtisztítás története* is, mint az egész egyház történetéhez és szolgálatához is. Lám, a templom is „*kalmárkodás házává*” lehet. Ebből fakadt a reformáció is. Az egyik a bűn miatt, a másik Jézus akaratából. Sajnos ez alól a diakónia sem kivétel. S ezért nemcsak az egyházra érvényes a *semper reformari debet*, hanem a diakóniára is minden korban, ma is. Isten óvjon a diakóniában a „kalmárkodástól” Az egyik Jézustól ösztönzött, a másik Jézustól ostromozott. S az ostor nemcsak a történelemben, hanem ma is tud csattanni. Ennek fényében is érdemes lenne átgondolni a szeretetszolgálatot, vagy akár annak anyagi vonatkozásait is, még akkor is, ha tudjuk, anyagiak nélkül a szeretetszolgálat nem megy. Csak más az adakozásból fakadó, önzetlen szolgálat, és más a „kalmárkodó diakónia”.

Alapvető egy másik történet is: Mária és Márta története (Lk 10,38–42). Amikor azt olvassuk, hogy Mártát „*lefoglalta sok szolgálata*”, ott az eredetiben a diakónia szó áll. Tehát így is lehet mondani: Mártát „lefoglalta a diakónia”. Fontos hangsúlyozni, hogy az ige nem a szolgálat ellen íródott. „Márta foglalatossága sokféle dologgal és szolgálata (diakóniája) hallatlanul fontos. De ennek helyes viszonyban kell lennie az *eggyel*, a Jézus igéjére való figyeléssel. A tanítvány léte ebben a hallgatásban gyökerezik. Minden cselekedetét ez kell, hogy meghatározza, hogy az ne legyen céltalan vállalkozás, ne az *aggódás* irányítsa tetteit, amitől Jézus tanítványainak óvakodnia kell. (...) A tanítványi gyülekezetnek mindig sok

1 VARGA 1996, 208–210. o.

a tennivalója, de soha nem szakíthatja el magát ezért attól a forrástól, amelyből él.”² Nem az öntevékeny, esetleg aggódásból fakadó sürgésforgás az igazi diakónia, hanem a hallgatásból, a Jézus „lábainál ülésből” fakadó. Valójában „egyre” van szükség, de ebből az „egyből” sok szolgálat fakadhat. Minél inkább koncentrálnak az „egyre”, annál nagyobb a perspektívánk a sokféle szolgálatra.

Utaltunk már az irgalmas samáriairól szóló példázatra. Most itt nem az a hangsúlyos, hogy éppen „samáriai” az, aki az irgalmasságot gyakorolja a „hivatalos” izraeliekkel szemben. Inkább arra kellene itt a hangsúlyt tenni, hogy ennek az embernek volt szíve (megsajnálta és nem kerülte el), volt ideje és energiája (ápolta és fogadóba vitte), volt pénze (kifizette az ápolást és ellátást), gyakorolta a szeretetet. A diakónia szív-, szem-, energia- és pénzkérdés is egyben. Kicsiben és nagyban. S mai aktualitás, hogy a fosztogató „rablók” (akik erőszakkal vagy hamis úton rabolnak!) szaporodnak hazánkban és a világban is. Egyre több „rablók kezébe esett” embert találunk utainkon.

A következő alapvető megjegyzés: *meg kell menteni az újszövetségi diakóniát a múlt század hetvenes éveitől nálunk uralkodó „diakóniai teológiától”*. Ebben a vonatkozásban csak utalok Vajta Vilmos nálunk 2006-ban megjelent könyvére, melynek tartalma fontos, tisztába és helyre teszi, „lezárja” a kérdést.³ Mert van a diakóniának teológiája, de nem úgy, ahogy átéljük – szándékosan használom a többes szám első személyt – az elmúlt évtizedekben.

Evangélikus egyházunk 2009-ben hirdette meg a *Sztehlo-évet*. Ennek kapcsán érdemes már itt is arra utalni, amit ő mint egyházunk diakóniai intézményeinek vezetője írt a diakóniai intézményekre vonatkozó *Munka és házirend* című írásában. Mondatai a diakónia teológiai alapjairól szólnak: „A diakónia görög szó. A régi értelme: a sivatagon, poron át. Vagyis olyan szolgát jelentett, aki a sivatagban elől járva lépéseivel készítette és könnyítette urának útját. Az Újtestamentumban mindig szolgálatot jelent,

2 *Biblia – Magyarázó jegyzetekkel*. Kálvin Kiadó, Budapest, 1996. 1216. o.

3 VAJTA 2006.

ami testi és lelki gondozásra vonatkozik. A diakónia mint szeretetszolgálat ma is él. A gyülekezet kicsinyein, betegein, nyomorultjain, szegényein gyakorolt irgalmasság Jézus Krisztus példája szerint. Minden szeretetszolgálatra, diakóniára útmutató és egyedül mértékadó az, ahogy nekünk Jézus Krisztus megmutatta, és ma is velünk gyakorolja, amikor azt mondja: »az embernek Fia nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon, és életét adja váltságul sokakért« (Mt 20,28). A mi szeretetszolgálatunk csak ezen a szolgálaton alapulhat, mint hála és viszonzszeretet azért, amiért ő előbb szeretett minket. A diakónia tárgya az egész ember, mint test, mint lélek, mert mind a test, mind a lélek megváltott és várja dicsőségét. Léleknek való szolgálat nélkül nincs igazi testi ápolás sem. Evangélikus egyházunk ezt a diakóniát, szeretetszolgálatot a családban, a gyülekezetekben és a gyülekezeteken kívüli intézményekben is végzi. Ezért az evangélikus egyháznak minden szeretetotthona az egyház diakóniai munkájának egyik telepe és bizonyoságtévő jel Isten szeretetéről. (...) Ő őrzi munkánkat éjjel és nappal, hogy a gonosz erőt ne vegyen rajtunk. Az ő meg nem érdemelt kegyelme irányítsa kezünk munkáját. Igen, irányítson, hogy eszközei lehessünk.⁴

Az alapok gyors áttekintése után vázlatosan haladjunk végig az egyetememes egyház és hazai egyházunk diakóniatörténetén. Hangsúlyozom a „vázlat” szót, mert az alapos áttekintés sok időt és energiát, valamint lényegesen nagyobb terjedelmet igényelne.

A DIAKÓNIA AZ EGYETEMES EGYHÁZ TÖRTÉNETÉBEN

A diakónia születése az ősegyházban

A diakónia az egyházzal együtt született meg. Hozzá kell azonnal tenni, a diakónia egyszerre született szükségből és a hitből fakadó szeretetből. Az Apostolok cselekedeteiről írt könyv 6. fejezetéről szoktak szólni, pedig ennél előbbre kell menni. Az egyház születésével kapcsolatban ezt

4 SZTEHLO Gábor: *Munka és házi rend*. Kézirat.

olvassuk: „*kitartóan részt vettek az apostoli tanításban, a közösségben, a kenyér megtörésében és az imádkozásban*” (2,42). Ami pedig a „közösséget” illeti, ezt a történet írója, Lukács meg is magyarázza: vagyonukat és javaikat eladták, szétosztották mindenkinek, ahogyan éppen szükség volt rá, és mindenük közös volt (4,32–36).

Íme, az első diakónia, amely az egyházzal együtt született. Egyébként a magyar „közösség” szó az eredetiben *koinonia*, ami részesedést jelent. A közösség tehát: részesedem abból, ami a másiké, és részesítem a másikat abban, amit én kaptam. Mert együtt részesedtünk Krisztus ajándékaiból. Wilhelm Löhe írja ezzel kapcsolatban a kommunizmus gondolatának megszületése idején: „A kommunizmus: ami a tied, az enyém, a krisztusi diakónia: ami az enyém, a tiéd.”⁵ Ez az első diakóniai szolgálat gyakorlatilag így történt: „*Senki sem mondott vagyonából bármit is a magáénak, hanem mindenük közös volt. (...) Nem volt közöttük egyetlen szűkölködő sem, mert akiknek földjük vagy házuk volt, eladták azokat, az eladott javak árát pedig elhozták, és letették az apostolok lába elé, azután szétosztották mindenkinek úgy, ahogyan szüksége volt rá.*” (ApCsel 4,32.34–35) Meggyőződésem szerint nem az a dolgunk, hogy „kopírozzuk”, másoljuk az ősgyülekezet gyakorlatát, hiszen egészen más időkben és helyzetben élünk, de az alapvonásokat átgondolhatnánk. Egyszerűen: „közösséggé” kellene válnunk, lennünk.

Az Apostolok cselekedeteinek írója, Lukács erre hoz egy pozitív és egy negatív példát is. Az előbbi József (Barnabás), az utóbbiak Anániás és Szafira (ApCsel 4,16–17 és 5,1–6). S ez nemcsak arra utal, hogy a diakónia is kísértésnek van kitéve: „természetesen nem az volt a bűnük, hogy visszatartottak valamit vagyonukból, hanem az, hogy hazudtak és képmutatók voltak, szeretetük látszatát akarták kelteni!”⁶ Ez a diakónia állandó kísértése: „látszatdiakóniává”, erős szóval képmutatássá tenni, amely mögött olykor vagy sokszor önzés – sőt nyereszkesedés – húzódik meg. De a fejezet arról is beszél, hogy a diakónia Ura: Isten, akit ebben

5 MÜLLER 1985, 71. kk.

6 BEYER 1958, 38. o.

a vonatkozásban sem lehet félrevezetni. Sőt ennek a magatartásnak „halálos” (kicsiben és nagyban!) következménye is lehet.

Ez volt tehát az első, önkéntes, hitből fakadó szeretetből szervezett diakónia. A „közösség” szó utal az Istennel való közösségre hitben és az úrvacsorában, az egymással való közösségre is, az imádság és egymás segítségének közösségére is. Számba vették a rászorultakat, ekkor kezdődhetett az özvegyek felkarolása is, az elesettek naponkénti látogatása és támogatása. Erről pontosabban nem tudunk, de ez az alapja a *gyülekezeti diakóniának*. Ha nem is szó szerint veendő „minta”, amit másolni lehet, de mindenképpen iránytű, példa és ösztönzés lehet minden gyülekezetben.

Innen érthető a későbbi feszültség – és az Apostolok cselekedetei ezt is kendőzetlenül leírja – a görögök és a héberek között. A két csoport neve a gyülekezeten belüli feszültséggel kapcsolatban a keresztyének „származását”, gyökereit jelöli, talán a gyülekezeten belüli csoportosulást is. Láthatjuk, hogy a diaszpórából származó, görögül beszélő egyháztagok és az arámul beszélők, a zsidók, mint két „párt” állnak egymással szemben. Egyesek szerint két külön jeruzsálemi ösgyülekezetéről is szó lehet. Az ellentétek ott ugranak ki, hogy a görög özvegyek mellőzöttek érzik magukat a szeretetszolgálatban, a napi támogatásban. Ez talán úgy magyarázható, hogy a görög származású vagy a szórványból Jeruzsálembe bevándorolt özvegyek kevésbé voltak ismertek, mint a zsidó származású „bennszülött” és régebben ott élő jeruzsálemiek. Ez az ellentét az apostolokat arra ösztönzi, hogy tevékenységüket korlátozzák az „ige szolgálatára” (ez a szolgálat „centruma”), és ezt a munkát másoknak adják át azt nem lebecsülve, sőt komolyan véve.

Ezért hívták össze az első „gyülekezeti közgyűlést”, ezért fogalmazódik meg az apostolok előterjesztése szolgálatuk „korlátozásáról” – az eddigi sokrétű tevékenységük terheinek letételével, megmaradva az ige szolgálata mellett. Ez a szolgálati ág bővebben: „az imádkozás és az ige szolgálata”, a másik az „asztalok” körüli szolgálat, valószínűleg az „agapé” (szeretetvendégség) és a szeretetszolgálat, tehát például az özvegyekről és rászorulókról való gondoskodás megjelölése. „Mindennapi szolgálatnak” is olvassuk, vagyis naponta kellett ezeket elvégezniük. Elgondolkoztató,

hogy nem az apostolok jelölik ki az erre alkalmasnak ítélt személyeket, hanem a gyülekezet választja őket. Olyanokról van szó, akikről a gyülekezetnek „jó bizonyága” van, de Lélekkel és bölcsességgel is megteltek. Ez azt is jelentheti, hogy „mandátumuk” van egyaránt Istentől és a gyülekezettől is. Tanulságos választási szempont. Figyelemreméltó az is, hogy a hét kiválasztott személy közül hat a görögökhöz tartozott, egy pedig zsidó, pontosabban prozelita (betért) személy. Ezek a csatlakozók olyan pogányok voltak, akik körülméltelkedve teljes joggal csatlakoztak a gyülekezethez, a törvény teljes megtartásának kötelezettségét vállalták, megkülönböztetve magukat az istenfélőktől. A gyülekezet a zúgolódó rétegből választott, nem pedig kiszorította őket a perifériára, sok azóta előforduló, negatív példával szemben. Mindenesetre hét férfit (a teljesség száma) választ a gyülekezet, őket „felszentelik”, kézzel állítják be a szolgálatba, hogy jobban terjedjen az ige, és mindenki egyformán részesüljön a diakóniában. Az is érdekes, hogy az „ige szolgálata” és az „asztalok körüli szolgálat” is diakónia, Istentől kapott és egymással nem szembeállítható, hanem egymással párhuzamosan futó szolgálat. És: az Istennek tetsző diakónia soha nem feszültségkeltő, hanem feszültséget oldó szolgálat.

Így született meg az „intézményes diakónia” az egyházban. Rögtön hozzá kell tenni, hogy a szolgálatokat mégsem lehet teljesen elkülöníteni, hiszen például István és Fülöp igehirdetéseiről olvasunk később. István éppen igehirdetéséért lett mártír. Másrészt pedig fontos: a diakónia szolgálatához is a Lélek adományára van szükség. De világos lett, hogy kettéágazott a szolgálat – az Apostolok cselekedetei szavaival – „az ige diakóniájára” és az „asztalok körüli diakóniára”. Elgondolkoztató, hogy mindkettő diakónia, Isten szolgálatából fakadó szolgálat Istennek és embereknek, ahogy arra Isten indít, és a gyülekezet (emberek, világ?) igénye, ínsége szerint szükség van rá. Mindkettőnek folynia kell, egyiket sem lehet a másikkal szembeállítani, és mindkettőben „megajándékozott” és ugyanakkor „bizonyoságot” bíró emberekre van szükség.

Pál apostol volt az, aki ezt a munkát *kiszélesítette*, kiemelte a gyülekezeten belüli munka kereteiből, és a *gyülekezetek figyelmét egymásra is felhív-*

ta.⁷ Ennek rövid összefoglalása az ApCsel 11,27–30. Figyelemreméltó, hogy a „*segítséget küldenek a Júdeában lakó testvéreknek*” mondatban a „segítség” szó az eredetiben „diakónia”. Megjegyzem, hogy a Kr. u. 46–48-as években tudunk egy palesztinai éhínségről. Claudius Kr. u. 41 és 54 között uralkodott. Elképzelhető, hogy ezzel kapcsolatban és erről a szolgálatról ír az apostol a korinthusiaknak, amikor gyűjti és szervezi a jeruzsálemiek részére küldendő „diakóniát” (2Kor 8,7). És a hitből folyó, „jókedvű” (ez is fontos!), „szentek iránti szolgálat”, vagyis a diakónia közösséget teremt a Krisztusban hívők között a gyülekezeten belül, de az egész egyházban a testvérgyülekezetek között is. Ennek a szolgálatnak a forrása és egyben példája is a gazdag Krisztus, aki szegénnyé lett értünk. A mi diakóniánk válasz erre.

Sokszor beszélünk Pálról, aki az evangéliumot „átvitte” a határon (zsidóktól a görögök, pogányok felé), etnikailag, aztán földrajzilag Ázsiából Európába, de nem szoktunk beszélni róla, mint aki a diakóniával is átlépte a gyülekezet határát, kiszélesítette az egész egyházra, nagyobb szóval az akkor ismert világra. Pál tehát sokszoros határátlépő volt mind az evangéliummal, misszióval, mind a diakóniával összefüggésben. Érdemes volna Pál apostolnak a szolgálatát ebből a szempontból is átgondolni és elemezni, sőt abból ma is tanulni!

Az Újszövetség talaján maradva, a diakóniával kapcsolatban egy másik szakaszt is említhetünk. Még Pál korában is, de aztán később erőteljesen ebben ebben az irányban alakul a gyülekezet vezető rétege: *püspökök, presbiterek, diakónusok*. Pál a Timóteushoz írt első levélben ezekről már külön-külön is ír, érdemes ezeket a szakaszokat figyelmesen elolvasni. Ebben az időben már problémák, visszaélések – ki kell mondani –, bűnök is merülhettek fel, jelentkezhettek, ezért figyelemre méltó, amit Pál „elvár” (de ezek Isten elvárásai) a diakónusoktól. A levelek erre is jelzések lehetnek (1Tim 3,8–13). De valószínű, hogy ekkorra már a diakónusok nemcsak a szeretetszolgálat vezetői, hanem a gyülekezeti alkalmakon, az istentiszteleteken is volt szolgálatuk. A pásztori levelekben a diakónusok

7 CSEFHÁTI 2008; CSEFHÁTI 2009.

már a püspök (egy személy) és a presbiterek mellett az istentiszteleten is segítenek. „Ezért a velük szemben támasztott követelmények alapján megegyeznek azokkal, amelyek a püspökökre is vonatkoznak, különösképpen a családi életet illetően.”⁸

Az előbb említett helyen még ezt is olvassuk: „A 11. vers görög szövege alapján lehetséges akár a feleségekre, akár a nő diakónusokra gondolni.” Ezen a ponton kell külön megemlíteni Fébét, aki a kenkreai gyülekezet (első?) női diakónusa, mai szóval „diakonisszája” (ez a szó, amint szó volt róla, már a görög kifejezés későbbi, latinositott formája, Róm 16,1). De ez a mondat jelzés lehet arra is, hogy ebben az időben már több gyülekezetnek is lehetett szeretetszolgálata, talán női diakónusa is. Sokáig vitatott volt a férfi és női igehirdetők szolgálata (bár az Újszövetségben is olvasunk női prófétákról!). De vitathatatlán, hogy a diakónia szolgálatában kezdetől fogva és már Krisztus körül is voltak olyan nők, akik így szolgáltak.

Röviden ennyit érdemes megjegyezni az első gyülekezet, gyülekezetek vagy az ősegyház diakóniájáról. Érdemes arra is figyelni, hogy az Újszövetség sokkal többet is mond a diakóniáról, és sokszor használja ezt a szót is, amint ezt már láttuk az újszövetségi alapvetésben, de ennek átgondolása már nem annyira a diakónia történetéhez, mint inkább tartalmához, jelentéséhez, teológiájához tartozik.

Így született meg és alakult az egyházban a diakónia. Van teológus, aki ezt a „diakónia improvizálásának” nevezi. Az biztos, hogy a diakónia mindig is improvizációt igényel. De talán inkább „nyitánynak” lehetne nevezni, s a nyitányban már magjában mindaz benne van, ami a későbbi műben, munkában kibomlik. És nemcsak megszületett, hanem formálódott, mélyült és tágult, „medresedett” is a diakónia az első században, hogy megvalósuljon az apostoli mondat, de jézusi akarata: „*jó szolgálója* (diakónusa) *leszel Krisztus Jézusnak*” (1Tim 4,6).

8 *Biblia – Magyarázó jegyzetekkel.* Kálvin Kiadó, Budapest, 1996.

A diakónia az ógyházban

Nagy általánosságban nézve – kivételektől eltekintve – a 2. és 3. században, annak főként egyházi életében a diakónia visszaesett, ismét „alamizsnálkodássá” lett, újra azzá, amiből Jézus és az első gyülekezet kiemelte a szeretetszolgálatot. Fontos szöveg ebből a szempontból Mt 6,1–4. Itt „a személyes kegyességi gyakorlásról van szó, nem az abban való tet-szelgésről, sőt éppen ennek a veszélynek elkerüléséről”.⁹ S ez egyrészt azt is jelentette, hogy általában csak „alamizsnát” (morzsákat, aprópénzt, maradékot) adtak erre a célra a szó mai értelmében, másrészt ugyanez a gyakorlók szemében újra „érdemmé” is lett. Pontosan azzá, ami ellen Jézus küzdött. „*Amikor tehát adományt adsz, ne kürtöltess magad előtt (...) amikor adományt adsz, ne tudja a bal kezed, mit tesz a jobb.*” (Mt 6,2–4) Ennek a visszafejlődésnek pedig az oka az, hogy általában a keresztyén kegyesség a bűn látásából és a kegyelemből való hálás élet súlypontjáról eltolódott az „ismeret” és „érdem” vonalára a görög és római filozófiai és más vallási hatásokra. Lehet, hogy vannak, akik ezzel vitatkoznak, de meggyőződésem szerint itt kezdődött a teológia és filo-zófia keveredése, amiből igazán máig sem tudtunk kikerülni. (Talán nem is kell, csak tisztán kell látni.)

Érdekes alakja többek között ennek az időszaknak Markion, a „szektás” hajótulajdonos.¹⁰ Valóban tévtanító volt, az Ótestamentumot elvetette, az Újtestamentumot is megnyirbálta, ki is zárták őt az egyházból. Volt azonban neki és mozgalmának egyházmegújítási célja is, érdekes, hogy Gáncs Aladár lelkész a korai egyház első ébredési mozgalmának vezető-jévé teszi.¹¹ Ettől az időtől kezdve többen is próbálkoztak az egyház meg-újulásával. Egyesek felvették a harcot, mások „kivonultak”, ebből fakadt az „atléták”, majd remeték és később a szerzetesek iránya. Ezt itt csak azért jegyeztem meg, hogy érzékeltessem: az egyház megújításának gon-dolata ilyen régi. (A *semper reformanda*: mindig javítandó, reformálandó

9 Lásd előbbi jegyzet: 1113. o.

10 SZÁNTÓ 1983, 1. 99. o.

11 SCHOLZ 1939.

gondolat sokkal régebbi, mint a reformáció korában született mozgalom, irányzat, sőt ez bizonyos értelemben az ébredés „állandó szükségletének” is nevezhető.) Tisztában vagyok ezeknek a mondatoknak a vitathatóságával, csak érzékeltetni akartam már itt azt, hogy mennyi minden született az egyház megújítási mozgalmával, mai szóval, az ébredéssel, reformációval, belmisszióval kapcsolatban, mennyire szerteágazó vonulatai vannak ennek, a tévtanításokat is beleértve. Erre minden ébredésnél vigyázni kell. Nem mindegy, hová kerül a hangsúly, mert ez volt és lesz a mozgalom sokszor jót akaró és mégis torzult „teológiájává”. Ez az egész egyháztörténetre vonatkozik a kezdetektől máig.

Másik oldalról ez az időszak nemcsak a belső küzdelmek és viták, de a külső üldözések ideje is volt. Ez a helyzet a diakóniát is így alakította: most elsősorban a fogoly keresztyéneket kellett látogatni, a bányá- vagy más kényszermunkára ítéltnek és családjainak kellett segíteni, a száműzöttekről és végül a halálraítéltek hozzátartozóiról gondoskodni. Ebből az időből származik eredetileg a „keresztyszülőség” is: a halálraítéltek gyermekeiket rábízták keresztyén testvéreikre. Ahogyan egy egyháztörténész írja: a keresztyén szeretetnek most „titokban találékonynak, leleményesnek” kellett lennie. Adataink vannak vezetőkről, akik ezt a munkát teljes szívvel végezték is.

Cyprianus (200 k. – 258) egy szenátor fia, Észak-Afrika első keresztyén püspöke, Decius római császár pedig a keresztyének egyik legnagyobb ellensége volt. Sokan voltak „elesettek” (lapsik) a hitben, akik félelemből a császárkultusznak behódoltak, engedelmeskedtek. A püspök szavaival és írásaival erősítette a hívőket, hogy el ne essenek. Amikor Valerianus császár idején kiújult a keresztyének üldözése, a püspök fáradhatatlanul járta a bányákat s az elítéltek családjait, amíg el nem jött az ő órája is. 258. szeptember 14-én halálra ítélték őt is. „Isten papját meg lehet ölni, de legyőzni nem lehet” – mondotta. A gyülekezet pedig állítólag így kiáltott halála alkalmával: „Vele akarunk meghalni mi is.” Aprónak tűnő, de fontos adalék, hogy amikor fejét vették, előzőleg két diakónus kötötte be a szemét. Aztán ők intézték a temetést is. S ez a kis adat megint mutat valamit a diakónusok akkori szolgálatáról is. Elítélteket látogatni, halálra

ítélteket erősíteni, kivégzéskor velük lenni, temetéseket intézni – ez is diakónia volt, s nem is akármilyen, akkor bátor szolgálat.¹²

Mindezt annál is inkább kellett tenniük, mert ezek az idők nyomorúságosak voltak egyébként is. Tömegessé lett a szegénység az egyházon kívül és belül. És éppen ebben a viharos időben történt a következő „határ-átlépés”: *az egyház már nem csak a saját szegényeiről gondoskodott.* Mielőtt példákat hoznánk minderre, egy belső irányról is szólni kell a diakóniával kapcsolatban.

Ha arról beszélünk az első században, hogy a gyülekezet vezetése (a század második felére) a püspökök, presbiterek, diakónusok kezében volt, most azt kell mondani, hogy a második század elején a vezetést egyre inkább átvették a püspökök, ez a vezetés már igazából „egyszemélyes” volt. Egyre élesebben elvált egymástól két gyülekezeti „réteg” (ez a folyamat már látható volt előbb is): az elhívottak rendje („klérus”) és a gyülekezeti tagok („laikusok,” az egyházban a fel nem szenteltek, mai kifejezéssel a „hózzá nem értők”) rétege.

A diakónusok egyre inkább a püspökök kísérői és kisegítői lettek. Ezzel együtt egyre inkább ők lettek a szegények, elesettek ügyének hordozói most már hivatalosan is, a püspökök mellett végzett szolgálatok mellett. Ugyanakkor a diakónusok és diakonisszák által végzett munka lett egyre inkább láthatóvá és elismertté a kívülállók, főként a rászorultak szemében.

Gondozták a gyülekezetek *saját* szegényeiket is. 250 körül, amikor Rómában Cornelius volt a püspök, egyedül a római gyülekezetnek négy-hat papja és majdnem száz diakónusa volt. A feljegyzések szerint naponta ezeröttszáz szegényről és özvegyről gondoskodtak. Ez persze kiugró példa lehet (Róma az akkori világ „fővárosa” volt), de mutat valamit az általánosból is. Ekkor már a diakónusok szolgálata is „osztályozódott”: Rómában hét diakónus, negyvenkét akolythus (kísérő), negyvenkét exorcista (ördögűző) és lektor (felolvasó) is szolgált.¹³

Van jelzésünk azonban a *mindenki felé forduló és első ápoló szeretetről* is.

¹² EFB 1954, 1. 40. o.

¹³ SZÁNTÓ 1983, 1. 75. o.

Egyiptomban és Alexandriában a 3. században óriási pestisjárvány tört ki. Dionysios alexandriai püspök így ír erről az időről: „Legtöbb testvérünk a túlradó felebaráti és testvérszeretemben nem kímélte magát, nem gondoltak a fertőzéssel, szorgalmasan látogatták a betegeket, erősítették a haldoklókat, szinte magukra vették azok betegségét. Sokan meg is haltak, miután másokat ápoltak és erősítettek. Testvéreink közül a legjobbak így haltak meg, presbiterek, diakónusok és laikusok is, ezzel a szolgálattal, hittel és olyan halállal, amely a vértanúsághoz közel áll.”¹⁴

Ugyanebben a kérdésben olvassuk a már említett Cyprianus karthágói püspök mondatait is. Miközben a pestis miatt minden összeomlani látszik, inti gyülekezetét, hogy segítsenek válogatás nélkül mindenkin. Mindezt önmaga is gyakorolja. Számunkra, evangélikusok számára talán kissé már „ókatolikus” módon így ír: „Az írásokban ezt mondja a Lélek: szeretettel és hűséggel jóvá lehet tenni a bűnt (Péld 16,6.7). Nem minden bűnt, amelyek ezelőtt (a keresztség előtt) voltak, mert ezeket Krisztus vére és megszentelése engeszteli. De ismét azt mondja az Írás: ahogyan a víz a tüzet eloltja, úgy az irgalmasság is a bűnöket (Sirák 3,33). Ahogy tehát az üdvözítő víz fürdője által a pokol tüze kioltatik, úgy az irgalmasság tettei és a kegyes cselekedetek által a bűnök lángjai is eloltatnak.”¹⁵

Kétségtelen, a diakónia alakult a gondolkodással, „korszerűvé” lett, de az is kétségtelen, hogy az ógyház a szeretet gyakorlásának mindenki felé fordulásával mégis példát mutatott, és biztos, hogy sok embernek utat is mutatott Krisztushoz.

Szeretetszolgálat a birodalmi egyházban

Konstantinus uralma (313–337) fordulatot hozott az egyház életében. Egyrészt a keresztyének ekkortól valóban szabadon gyakorolhatták hitüket. Másrészt az egyház ekkor lett igazán szilárd szervezetté, még inkább „álamegyházzá”. Csak megjegyzem: érdekes, hogy ebben az időben ütötte fel fejét a nagy Krisztus-vita, amelyik nem egy „i” betű (homoousiosz

¹⁴ SZANTÓ 1983, 1. 173. o.

¹⁵ ERB 1954, 1. 37. kk.

– homoiousziosz) körül forgott, ahogyan Madách Imre az *Ember tragédiájában* írta, hanem arról volt szó: Krisztus örökkévaló Úr, Isten, vagy pedig „átmenet” Isten és ember között, még inkább: „tökéletes, kiemelkedő ember”. A görög szavak fordításával: egylényegű vagy csak hasonló lényegű az Atyával.

Ami pedig a diakóniát illeti – megint általánosítva – azt mondhatjuk, hogy a szeretetszolgálat támogatója is az állam lett. Más szóval: az állam szolgálatába állította a diakóniát, sőt az egész egyházat, hogy annak segítségével talpra állítsa a lassan szétesni kezdő birodalmat. Ez az időszak tehát a mi szempontunkból az „állami diakónia” magja és kezdete volt. Két vonatkozásban azonban – éppen a diakónia vonalán – az egyház új szolgálati formára talált.

Az egyik a *menedékjog* volt. Nem új dolog volt ez, de most újjá lett abban a vonatkozásban, hogy ezen a ponton az egyház nem engedett az államnak. Menedéket nyújtott a szó szoros értelmében a szegényeknek, akiket például az állami adóbehajtók üldöztek és kerestek. (Érdekes lenne ezt a mába áthozni.) Hozzátesszük, nem lehetett könnyű ezt igazságosan végezni. Ez a gyakorlat így Egyiptomban kezdődött. Nem volt az egyháznak könnyű, de végül is az állam elismerte az egyház menedékjogát. Persze csak igazán kifosztott, szegénységükről nem tehető szegényekről lehetett szó.

A másik vonal a *kórházak* építése volt ebben az időben. Egy egyháztörténész írja: „Ha csak ennyit tett volna ekkor az egyház, már az is méltó lett volna minden időben az emlékezésre”. Keleten kezdődött ez is: Baszileoszról (Vazul, 330–379) jegyezte fel az egyháztörténet. Caesareában született. Neki már édesanyját és testvéreit is szentként tisztelte a keleti egyház. Athénben barátságot kötött a másik kiemelkedő egyéniséggel, Nazianzoszi Gergellyel. Kiváló teológusok voltak, mindketten sok könyvet írtak. Ugyanekkor önmegtagadó – idegen szóval aszketikus – kegyességet éltek, szívesen időztek kolostorokban is. Baszileosz 370-ben szinte akarata ellenére lett Caesarea püspöke. Róla tudjuk, hogy a városon kívül egy épületkomplexumot építtetett, amelyben kórház és menhely is volt. Kolostora olyan épületegyüttes volt, amelyet alapjában betegek

és szükségét szenvedők számára építettett, szerzetesei a kolostori élet gyakorlatain túl a szegényeket és betegeket ápolták, oltalmazták. Azt is feljegyezték, hogy Baszileosz legnagyobb részét saját vagyonát áldozta erre a célra. Később maga is ideköltözött.¹⁶

Ugyanerről a vidékről tudunk olyan püspöki elgondolásról és rendelkezésről, hogy ha valaki örököl, annak egy részét adja egyházi, de elsősorban diakóniai célra. Nem tudjuk, mennyire lett ez gyakorlattá. Ebből és bizonyára hasonló más kezdeményezésből fejlődtek ki már ebben az időben a kórházak, de árvaházak, lelencházak, a szülő- és öregotthonok is. A legjelentősebb azonban ebben az időben a már említett *kórházi ügy* volt. A szegények, elnyomottak nyomora az egyház jótékonsági intézményei és az egyes hívek szeretetszolgálatai által enyhült: „Hogy a keresztény hit milyen eredménnyel formálta át az egyént és a társadalmat, nagyszerűen bizonyítják a felebaráti szeretet gyakorlásának példái. Igen sok világi és egyházi ember vagyonát a rabszolgák és hadifoglyok kiváltására használta fel, mások minden vagyonukat a szegények és rabszolgák között osztották szét. Még magasztosabban nyilvánult meg a felebaráti szeretet a nagyszámú és nagyszabású vendégház, szegényház, árvaház, kórház, lelencház és menhely alapítása és fenntartása által.”¹⁷

Szt. Fabiola Rómában, Pamachius prokonzul Portóban kórházat alapítottak, ahol maguk szolgálták a szegényeket és betegeket, hogy csak néhány példát említsünk. Ez még akkor is igaz, ha ebben az időben Hieronymus (Jeromos) azt mondta: „Az egyház megnövekedett hatalomban, de kisebb lett erényekben.”¹⁸ Ezek a kórházak lassan „szakosodtak”, később szekularizálódtak is, egyre szakképzettebb orvosokkal és ápolókkal. Kevesen tudják azonban ma, hogy a kórházak eredete a keresztyén diakónia történetében gyökerezik.

Mindehhez hozzá kell tenni: az ekkor, sőt korábban induló *szerezetesség* is új lendületet adott a szeretetszolgálatnak. Feljegyzések szerint az egyiptomi

16 BRIGGS 1996, 175. o.

17 SZÁNTÓ 1983, 1. 228. o.

18 SZÁNTÓ 1983, 1. 228. o.

„fehér kolostor” kezdetben százaknak, később ezreknek adott menedéket. És ha igaz is Hieronymusnak az ítélete, mégis sok keresztyén, sokszor vezető ekkor már az állam támogatásával is élt, és ezáltal fejlődött a diakónia a birodalom idején is. Ez annyira igaz, hogy később, amikor Julianus császár (361-ben koronázták meg) vissza akarta hozni a pogányságot, ezt írta egy Arsacius nevű pogány főpapjának: „Miért nem vesszük tudomásul, hogy az idegenek iránti kedvességük, a halottak sírjával való törődésük, életük külső szentsége az, ami a legnagyobb háttással volt az ateizmus (Julianus ezt a szót használta a keresztyénségre!) gyarapításában? Azt hiszem, mindezen eredményeket valóban és őszintén gyakorolnunk kellene. S nem elegendő, hogy egyedül csak te gyakorold azokat, de kivétel nélkül azt kell tennie Galatia valamennyi papjának. (...) Másodsorban figyelmeztessd őket, hogy pap nem léphet be színházba, nem ihat a kocsmában, s nem gyakorolhat felügyeletet semmilyen mesterség vagy kereskedelem felett, mert ez alávaló és nem tiszteletre méltó. (...) Minden városban alapíts állandó szállásokat abból a célból, hogy az idegeneknek hasznára legyen nagylelkűséged, nemcsak saját népünk számára gondolom ezt, hanem mások számára is, akik pénzszerűben szenvednek. (...) Mert szegényletes, hogy miközben soha egyetlen koldus nem kényszerül koldulásra, s az ismeretlen galileaiak (a keresztyének!) mind saját szegényeiket, mind a mieinket támogatják, mindenki látja, hogy saját népünk híjával van a tőlünk kapott segítségnek.”¹⁹ Ez az alapján ellenséges hangvételű levél, amely egyben bizony jogos kritika is az akkori egyházi életre, nem a diakónia, az egyházi szeretetszolgálat megélését és gyakorlatát dicséri? Végző soron nem a krisztusi diakónia lett példája még az ellenségnek is?

A diakónia a birodalom bukása idején és a népvándorlás korában

Nekünk itt most nem a Római Birodalom elsüllyedésének és a népek mozgásának, a népvándorlásnak hatalmas történetéről kell gondolkoznunk, hanem arról, mi történt ebben az időben a szeretet gyakorlásával.

19 BRIGGS 1996, 147. o.

Ebből a szempontból figyelemre méltó Salvianus marseilles-i presbiter könyve: *Az Isten kormányzásáról (De gubernatione Dei)*. Salvianus a lerinszigeti kolostorban volt szerzetes, majd Marseille-ben presbiter. Könyvét 440 körül írta. A könyv a kornak, a birodalom bukása idejének, a kor egyházának leírása is. Végső kérdése: miért engedi Isten a keresztyén állam bukását? Ez akkor sokak kérdése volt. S miért engedi Isten népe, az egyház szenvedését? A válasz: a gall egyház szenvedése Isten méltó ítélete, mert népe elhagyta őt. Az ítélet Ura különösen lesújt a gazdag (keresztyén!) arisztokratákra és a pénzsóvár hivatalnokokra, akik a szegény népet kizsákmányolják. A szerző a Római Birodalom előkelőinek és keresztyén papjainak bűnös romlottságával a germánok erkölcsi tisztaságát állítja szembe. Vagyis a könyv szerzője az esetek mellett foglal állást akkor, amikor véleménye szerint erről sokan megfeledkeztek. Ezért a pusztulás, az ítélet. Könyvében nemcsak az utolsó ítéletről szóló keresztyén tanítást alkalmazza korára, mint kortársa, Augustinus egyházatya, hanem azt a felfogást, pontosabban igei kinyilatkoztatást is, hogy „az ítélet az Úr házában kezdődik”. *Ad ecclesiam (Az egyházhoz)* című könyvében arra biztatja a gazdag keresztyéneket, hogy vagyonukat hagyják az egyházra, ezzel segíthetnek legjobban a nyomorban élő embereken. Ha sötétnek látjuk is, talán mégis el kell fogadnunk ezt a képet és meggyőződést, sőt hozzá lehet tennünk: a széteső birodalom és a népvándorlás idején nem is lehet egységes egyházi diakóniáról szólni. Mégis rögzítenünk kell olyan példákat is, hogy többen a maguk helyén, többek közt egyházi vezetők is sokat igyekeztek tenni az esetekért, többször is indítottak akciókat az egyházban az egyházon kívül élő szegények megsegítésére. Mert ez a kor igazán rengeteg szenvedést hozott, sokan kerültek utcára, éhínség és fertőző betegségek terjedtek sok helyen.

Következzék néhány kiragadott példa az irgalmasság gyakorlására ebből a korból. Mindjárt tegyük hozzá, hogy nem tudunk mindenről írni, és sok „névtelen” keresztyénről semmit sem tudunk. Azt is hozzá kell tenni, hogy akikről szó lesz, azokról sok mást is le kellene írni, hiszen az említettek kiváló teológusok, írók és egyházi vezetők voltak, de ebben a dolgozatban minket csak az „irgalmasság gyakorlása”, a diakóniai vonatkozás érdekel.

Ambrosius milánói püspök (339–397) tiltakozott az ellen, hogy a Rómába be nem jelentkezett szegényeket elűzzék onnan az inség idején. Pénz- és gabonagyűjtést indított egyházi vonalon, hogy valamit enyhítsen a nyomorúságon.²⁰

A szír Efraim (308 k. – 378) ösztönzésére ugyanez történt Edesszában is. De nemcsak adományokat osztott, hanem ösztönzésére szükségkórház is létesült háromszáz ágygal.²¹

Augustinus (354–430) Észak-Afrikában tett sokat nemcsak az evangélium terjesztése, hanem a nyomor enyhítése ügyében is, ahol akkor a vandálok pusztítottak. Maga is látogatta és segítette a szegényeket és a betegeteket.²²

Severinus (?–482) Attila halála után ért Noricumba (ma Ausztria). Bennünket közelebbről érdekel, mert Noricum Pannoniával volt határos. Itt élt egy Asturis nevű városban. Prófétai szóval szólította fel a lakosokat a menekülők befogadására, a foglyok látogatására. Tanítványaival együtt élelmiszert osztott az éhezőknek. Szolgálatát elismerést keltett az elleneséges germánokban is.²³

Caesarius (470 körül született, 542-ben halt meg) galliai püspök (mai Franciaország) volt, Arles városában élt. Élete jelentős volt nemcsak hitvallásaink alakulásában (idejében fogalmazódott meg az Apostoli hitvallás nagyjából végleges szövege), hanem a diakónia gyakorlásában is. Elsőnek mondta ki az azóta is sokszor feledésbe ment mondatot: „Az egyház vagyona a szegények.” Elhagyott kolostorokat rendezett be menedékül, Arles-ban kórházat is alapított.²⁴

Tours-i Márton püspök is ezen a területen élt, kissé előbb (316 k. – 397) Pannonia területén született (Savaria?, Sabaria?, Sicca?), Galliában katona volt, majd szerzetes lett. Tours-ban választották püspökké, szinte akaratlan ellenére, majd Marmoutier-ben alapította azt a kolostort, mely a vidék

20 SZÁNTÓ 1983, 1. 155–156. o. ERB 1954, 1. 70. kk.

21 SZÁNTÓ 1983, 1. 117. o. ERB 1954, 2. 38. kk.

22 SZÁNTÓ 1983, 1. 168–169. o. ERB 1954, 1. 86. kk.

23 SZÁNTÓ 1983, 1. 243. o. ERB 1954, 2. 63. kk.

24 SZÁNTÓ 1983, 1. 92. o. ERB 1954, 2. 66. kk.

szellemi, lelki centruma lett. Róla jegyezték fel a legendát, hogy téli napon köpenyét kettévágva megosztotta azt egy koldussal. Álmában Krisztus megjelent és erősítette, hogy tettével őt szolgálta. A legenda bizonyára irgalmas szívet és gyakorlatot is takar. Temetésén kétezer szerzetes vett részt a feljegyzések szerint.²⁵

Nagy Gergely (540 k. – 604) római püspök is sokat tett nemcsak a széteső birodalomért, hanem az elesettekért és szegényekért is. Menedéket szerzett a menekülteknek, otthonokba fogadta a szegényeket és az özvegyeket, elrendelte, hogy kórházakban szerzetesek és apácák ápoljanak. Így a kolostorok és a kórházak egyházi kapcsolata évszázadokra megerősödött.

Összegzésül meg kell állapítanunk, hogy a birodalommal az intézményes egyházi diakónia is összeomlott a példák ellenére is, és csak az újkorban tért igazán magához. Ezt ki kell egészíteni azzal, hogy viszont a krisztusi szeretetről az egyház soha nem feledkezett meg, az előbbi példák nemcsak kivételek, hanem erősítői is ennek a megállapításnak. Ennek a kornak a felfedezése: „az egyház kincse a szegények.” Hogy is van ez ma?

A középkor diakóniai tanulságai

Amikor középkorról beszélünk, igen hosszú időszakaszt jelölünk meg: az előbb említett időtől a humanizmus, reneszánsz, reformáció koráig. Ebben a nagyjából ezer esztendőben rengeteg esemény történt, de mi megint csak a diakónia fonalát nézzük, azt is vázlatosan, nagy vonalakban. Jó lenne, ha nem „sötét középkorról” beszélhénk, mert a hit és szeretet itt is felfedezhető. Most ennek a kornak két nagy vonaláról, vetületéről lehetne most összefoglalóan szólni.

a) A diakónia szinte egészen *állami feladattá* lett. Hiszen ha lassan is, de terjedt az evangélium – ha nem is mindig az evangélium szép szavával, hanem bizony karddal is –, és idővel már „keresztyén államokról” is beszélhetünk, elsősorban persze Európában. A kornak Európában szinte elején áll Nagy Károly a frank birodalom királya. Róla írja életrajzírója,

25 SZANTÓ 1983, 1. 232. o., 344. o. ERB 1954, 1. 76. kk.

Alcuin: „A szegények ápolásában és azok támogatásában Károly nagy kegyességet tanúsított, és ezt nemcsak országában (mai Németország, Franciaország és Itália, de határa benyúlt a honfoglalás előtti Dunántúltra is) gyakorolta, hanem küldött támogatást Szíriába, Egyiptomba, Afrikába, Jeruzsálembe, Alexandriába és Karthágóba is, ha hallotta, hogy ott keresztyének inségben vannak.” Amikor trónra lépett, beszédében ezt is mondta: »Szeressétek felebarátaitokat, mint magatokat, és adjatok almizsnát a szegényeknek minden erőttökkel. Fogadjátok be az idegeneket házaikba, látogassátok a betegeket, érezzetek együtt a foglyokkal, szabadítsátok ki a börtönből embertársaitokat, álljatok a jogtalanul elnyomottak mellé, védjétek az özvegyeket és árvákat.«²⁶ Így a diakóniai munka Nagy Károly idejétől egyre inkább az állam feladatainak egyikévé vált.

- b) A későbbi időkben aztán a városok lettek a szeretet gyakorlásának centrumai, a *városi polgárság* vette kezébe a dolgokat, konkrétan a városi tanácsok. Csak néhány példa: Nördlingenben 1373-ban négyszáz szegényről gondoskodnak. A városokban testvéri közösségek is születtek a betegek ápolására, a szegények gondozására. Ilyenkről tudunk Kölnből, Lübeckből, Hamburgból és máshonnan is.

A középkori egyházból ebben a vonatkozásban keveset tudunk. Egy történész szerint a középkori egyház „lemondott diakóniai feladatáról” – ez így talán erős általánosítás. Abba a vonalba tartozik, amit „sötét középkornak” nevez a protestáns teológia, hogy annál „fényesebb” legyen a reformáció. Bizonyos azonban, hogy a szeretetszolgálat állami feladattá lett, később a városi tanácsok, majd városi testvéri közösségek gyakorolták.

- c) nem szabad elfeledkezni a *szereztesek szeretetszolgálatáról* sem. Erre több példát is fel lehetne hozni, itt legyen elég egyetlen: Assisi Ferenc élete és szolgálata. 1181-ben vagy 1182-ben született Assisi városában. 1205-ben volt életének nagy fordulata, egy háborús sebesüléssel kapcsolatban. Ekkor vetette le atyja ruháit és öltött koldusruhát, nemcsak szükségből, jelképesen is. Ekkor fordult az élet elesettjei felé: „Amíg bűnökben éltem, már akkor is keserves volt leprásokat látni. És az Úr most

közéjük vezetett, irgalmasságot gyakoroltatott velem. Ami eddig keserű volt, most átváltozott a test és lélek édességévé.” Ferenc új közösséget talált és fedezett fel ezekkel a kitzsítottakkal. Így jegyezte el életét „az egyház kincsével, a szegényekkel”. Ezért lett rendje, a ferencesek, kol-duló rend.²⁷ Rendjének nagy célja volt később is a misszió és diakónia. Ferenc 1226-ban halt meg.

d) Petrus Waldus (vagy Waldes, ?–1217)²⁸ az egyik úgynevezett előreformátor a négyből (Waldus, Wiclif, Husz és Savonarola), a szegény, apostoli életet hirdette, de ez a többi felsoroltról is elmondható.²⁹ A waldensek kis egyháza és gyülekezetei ma is élnek. Ő maga gazdag lyoni kereskedő volt. Őt is, mint sokakat, a gazdag ifjúról szóló evangéliumi történet érintette meg. Szó szerint vette, eladta mindenét, csak családjáról gondoskodott. Így kezdett prédikálni maga is és a köréje sereglett társai is. Mozgalma az elnyomás ellenére is terjedt. Igaz, ahogy erről szó volt, előreformátorként szokták emlegetni, de ebben a sorban érdemes arra figyelni, hogy szolgálátának szociális, diakóniai vonatkozása is volt. „Kettesével járnak, mezítláb, gyapjúöltözékben, nincs semmijük, s mindenük közös, amiként az apostoloké” – írja egy feljegyzés róluk 1179-ből.³⁰ Főként Közép-Európában terjedt tanításuk minden üldözés ellenére, sőt Rómában (!) ma is él gyülekezetük. Diakóniai munkát is végeznek.

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy e két példánál többet is lehetne említeni. Szinte minden szerzetesrend végzett valamilyen módon diakóniai munkát is. A középkori egyház diakóniai szolgálátáról összefoglalóan elmondható, hogy ebben az időben a szeretetszolgálat az *állam* és a *rendek* feladata lett.

27 SZÁNTÓ 1983, 1. 435–436. o. ERB 1954, 1. 185. kk.

28 SZÁNTÓ 1983, 1. 441. ERB 1954, 2. 132. kk.

29 LOEWENICH 1938, 208–209. o.

30 BRIGGS 1996, 327. o.

Fordulat a reformációban

Tény, hogy a reformációnak nem a diakónia volt a fő kérdése, hanem a hitből való megigazulás, még hozzá „fronthelyzetben”. S ha az előbbiről kevesebbet olvasunk is Luther Mártonnál, mégis el kell mondani, hogy a reformáció alapján „helyére tette” a szeretetszolgálatot. Két vonatkozásban is.

a) Egyháztörténészek írják, hogy a reformáció „áttörést” jelentett a diakónia vonalán. Lehetne úgy is fogalmazni: új hangsúlyt. A szeretet cselekedeteit megszabadította az üdvösségért aggódó törekvéstől, és ami ennél még fontosabb: a jutalom gondolatától. A szeretetet nem a mi üdvösségünkért és nem is érdemből vagy jutalomért kell tenni. A reformáció teológiája új dimenzióba helyezte a diakóniát. Itt csak utalni lehetne Luther egyik nagyszerű iratára, *A keresztyén ember szabadságáról* című művére. Érdemes volna elolvasni, még azt is meg lehetne kockáztatni: a keresztyén diakónia egyik alapirata ez a könyv. A lényege: a keresztyén ember a Krisztus-hitben szabad, a hit egyedül Krisztushoz köti, Luther szavaival: mindenkinek ura, mindenkitől szabad. Ugyanakkor azonban ugyanez a keresztyén ember a szeretetben mindenkinek alázatos és segítő szolgálója, szívesen teszi a jót mindennapi életébe. Sőt: a másik ember „Krisztusává” lehet. A reformáció teológiája fogalmazható így is: Krisztus magára vette üdvösségem gondját, hihetem ezt boldogan. Ez a hit azonban arra indít, sőt felszabadít, hogy felvegyem a másik ember sorsát, baját, hogy – Luther szavaival – a „felebarátom Krisztusa” legyek. Az üdvösségemért semmit nem tehetek, mert Krisztus megszerezte, én csak elveszthetem, de a másikért mindent meg kell tennem. A reformáció tehát a hit és szeretet alapjára, új irányára és összefüggésére tanít.

b) A másik lényeges mozzanat, ami a reformációban történt, hogy a szeretetszolgálatot gyakorlatilag a *gyülekezetekre* hárította és bízta. Minden gyülekezetnek gondoskodnia kell a rábízottakról. Ilyen értelemben a reformáció visszatérés volt az ősegyház gyakorlatához. Luther írt is erről felkérésre: ahogyan a régi egyházban a püspök szolgált a lelki javakkal, az evangéliummal, a diakónusok pedig gondoskodtak a szegényekről, úgy kell tenni az egyháznak minden időben. Ha utalni lehet a korábban olvasottakra, Luther korábban idézett könyvében új álláspontot fogalmaz

meg. Azt mondta: az egyház kincse az evangélium, ezt kell továbbadnia, anyagi javaival pedig gondoskodnia kell a szegényekről. A szegények nem az egyház „kincse”, hanem állandó „feladata”.

Ebből a célból születtek meg az új gyülekezeti rendek, rendszabályok. Először Wittenbergben, később más városokban is. Kiemelkedő volt ebből a szempontból a leisnigi Kastenordnung – Luther egy fordítójával (Masznyik Endrével) úgy is lehetne mondani: a „gyülekezeti közpénztár” rendje. Ebben írja Luther: „Minekutána a minden irgalmasság atyja benneteket, édes jó uraim és testvéreim, másokkal egyetemben az evangélium közösségébe meghívott, Fiát, a Jézus Krisztust szíveikbe fogadtatta és a Krisztus ismeretét oly gazdagon és erőteljesen működteti bennetek, hogy az istentiszteleteknek új rendjét állapítottátok meg, és az apostoloknak példájára közös vagyont létesítettetek. (...) Szegény elhagyatott árvákat gyülekezetünkben, mind a városokban, mind a falvakban a szükséghez képest az előljárók a közpénztárakból lássanak el ruházattal, élelemmel mindaddig, míg azok maguk nem bírják kenyerüket megkeresni. (...) Egyházközségünk kebelében, városokban, falvakban a szegényeket támogatni kell, akiknek nincsen vagyonuk (...), akik nem volnának képesek visszafizetni, azoknak engedtessek el Isten nevében. (...) Idegen jövevényeket, férfiakat, nőket, akiknek bizalmuk van egyházközségünkhöz (...), a mi előljáróink támogassanak, hogy az idegenek se maradjanak vigasztalan elhagyatottságban, szégyentől, nyilvános gonoszságtól megszabadíttassanak...”³¹

Ebben és már az ezt megelőző korban új problémaként jelentkezett az evangéliumi hitükért a katolikusok által üldözöttek befogadása, támogatása (az elűzött salzburgiak, hugenották, waldensek stb.). El kell mondani, hogy nagyjából ugyanígy gondolkozott a reformáció másik ága Ulrich Zwingli és Jean Calvin svájci munkája nyomán. Kissé később, éppen a reformáció svájci ága nyomán Hollandiában született a reformált egyházban egy kimondottan egyházi diakónia, annak minden formájával, otthonokkal és kórházakkal.

31 MASZNYIK 1908, 4. köt. Egy gyülekezeti közpénztár rendje, 89. kk.

Mindehhez hozzá kell tenni: a városokban és falvakban is gyakorlatilag az egyházi és városi kassza egybefolyt, a városi és egyházi tanácsokban is nagyjából ugyanazok voltak, így a diakónia a reformáció nyomán polgárisodott, lassan városi, fejedelmi, földesúri feladat is lett. Ezért vannak, akik azt mondják, hogy a reformációnak a diakóniai következményeit, gyakorlatát nem sikerült az életbe átültetni. Sőt olyan történészek is vannak, akik azt állítják, hogy a reformáció után a diakónia „halálos álomba” merült, és csak a 19. században ébredt fel újra. Talán helyesebb arra gondolni, hogy a gyakorlatba történő átültetésre a reformációnak nem mindig volt ideje és energiája. De amint láttuk, a diakónia gyülekezeti renddé lett sok helyen. Alapjában azonban a reformáció a diakónia gondolatát és gyakorlatát is megtisztította, gyülekezeti, sőt társadalmi feladattá tette. Vagyis a szeretetszolgálatot ilyen módon nemcsak a gyülekezetek feladatává tette, hanem kiszélesítette.

A teljes igazsághoz hozzátartozik, hogy a reformáció kálvini ága is bevezette a diakonátust. „A diakónusok feladata a szegénygondozás és beteglátogatás volt.” Erről külön könyv is készült: Sayer H.: *Ecclesia ministrans* (német nyelven: *Dienende Kirche und kirchlicher Dienst*, 1968. Magyarul: Szolgáló egyház és egyházi szolgálat).³²

A római katolikus egyház gyakorlatának vázlata

A „katolikus”, vagyis egyetemes egyház diakóniai gyakorlatáról volt szó eddig is. A reformáció idején történt egyházszakadás óta azonban a római katolikus egyházzal külön is kell szólni. Ez azért is fontos, hogy lássuk, a diakónia ebben az egyházban sem állt meg, sőt folytatódott és erősödött is. Nincs arra módunk, hogy részletesen végiggondoljuk ezt a szolgálatot minden században. De legalább egy fejezetet szánjunk – ökumenikus alapon – a római katolikus egyház diakóniai gyakorlatára is.

Ebben az egyházban a reformáció után *oratóriumok*, imaközösségek születtek. Ezeknek a testvéri közösségeknek az egyházi élet megjavítása, az istentiszteleti élet megújítása, valamint a szegények és betegek ápo-

32 SZANTÓ 1983, 2. 661. o.

lása együtt és egyszerre volt alapvető célja. Tudomásunk szerint még 1494-ben alakult elsőként Szent Hieronymus oratóriuma, aztán 1497-ben Genovai Katalin ösztönzésére az Isteni Szeretet Testvéri Közössége – a sokat idézett Szántó Konrád egyháztörténete szerint. Később is létrejöttek ilyen oratóriumok – tehát ima- és szeretetközösségek, ahogy később nevezték, *amicitiák*, baráti közösségek. S mindegyik egyszerre tűzte célul Isten igaz imádását és a szeretet gyakorlását. Így lassan ezek a közösségek a katolikus egyház megújításának eszközei is lettek, megszületett a reformgondolat a katolikus egyházon belül is, nem is először a történelemben.

Ebbe a vonalba tartoznak a már említett szerzetesi közösségek, alapjában mindegyik, hiszen lényegében mindegyik reformgondolatból indult, felsorolásuktól itt eltekintünk.³³ De különösen a koldulórendek említendőek (ferencesek és domonkosok) ebben és a későbbi időszakban. Hozzá kell tenni, hogy a rendekkel kapcsolatban születtek templomos és lovagi rendek is, amelyek különösen is a szegények, elesettek és rászorultak gondozására jöttek létre a keresztes háborúk idején. Arra nincs lehetőség, hogy mindenre kiterjedjen dolgozatunk, de egy rendet ki kell emelnünk magyar, sőt protestáns vonatkozása miatt.

A Johannita rend

A rend egy már működő egyházi intézményből bontakozott ki Jeruzsálemben. A Sancta Maria Latina bencés monostor fenntartott egy ispotályt (kórházat és menhelyet) és benne Keresztelő Szent Jánosról elnevezett kápolnát és alapítványt, amelyből az ispotály működött már 1070 táján. A Johannita rend tehát alapjában Keresztelő János alakjára és szolgálatára épít, nem pedig – amint később mások írják – Alamizsnás Jánosra, az alexandriai pátriárkára, aki 600 táján élt, és akinek ereklyéjét állítólag Mátyás király szerezte meg.

Ez a betegellátó közösség lassan az önállóság útjára lépett. Egy Gerard nevű szerzetes Augustinus reguláját szem előtt tartva írta meg szabályzatát.

33 PUSKELY 1996.

1113-ban ezt II. Pascal pápa jóváhagyta. Gerard halála után a rend katonai feladatokat is ellátott, védték a zarándokokat. Gerard fekete köpeny viselését írta elő, amelyet a bal vállon fehér kereszt díszített.

Raymond Du Puy (1127–1160) irányításával a lovagrend új szabályzatot dolgozott ki, címerükben megjelent a most is használatos nyolcágú kereszt, jelezve, hogy nyolc különböző közösségből alakultak. Három csoportba tagozódtak: a *lovagok* vagy harcosok, a *papok* és a betegápolók, akik nem foghattak fegyvert és a *mesteremberek*. A jellegzetes máltai keresztet a 14. századtól viselték, miután hosszú harc után 1524-ben – a török hódítás nyomására – Máltán kötöttek ki. Itt erődtímenyeket építettek kórházakkal és menhelyekkel. 1798-ban, amikor Napóleon elfoglalta a szigetet, Triesztbe tették át a székhelyüket. 1834-ben Rómába telepedtek át. Rendjüknek ma tízezer tagja van, Magyarországon is képviseltetik magukat.

1135-ben Jeruzsálemben *magyar ispotályt* hoztak létre. II. Géza és főemberei később Jeruzsálemben zarándokházat rendeztek be. Ez a jeruzsálemi közösség kapta tulajdonul az Esztergom melletti Szentkirályfalvát, itt is ispotályt hoztak létre templommal.³⁴ Szántó Konrád írja, hogy a johanniták részt vettek IV. Béla vezetésével a tatárjárás utáni újjáépítésben is. A 13. század végén harminc kolostorral rendelkeztek már.³⁵

A rend tovább terjedt Nyugat-Európában, Németországban is, különösen a porosz vidéken, Brandenburgban. A *reformáció* itt ezt a rendet is elérte, meg is érintette. Innen beszélhetünk a *Johannita rend protestáns ágáról* is, amely szintén terjedt, és Magyarországon is megalakult, ma is élő szervezet nálunk. Az 1989-es fordulatot követően, dr. Fabiny Tibor professzor halála után Gregersen-Labossa György a magyar johanniták káplánja.

Visszatérve a középkorra és a katolikus egyházra meg kell említeni *Loyola Ignác* (1491–1556) rendjét is, ahogyan később nevezték: a *Jézus Társaságot*, a jezsuiták közösségét. Loyola katonából lett Jézus harcosa. Egy sebesülése nyomán támadt benne az imádság: „Mutasd meg, Uram,

³⁴ Bozsóky 1995, 189. kk.

³⁵ Szántó 1983, 1. 406., 425., 434., 541. o.

hol találhatom helyem." Ő is koldusruhát öltött, mint Assisi Ferenc. Lelki küzdelmeiből született a mai napig is használt *Lelki gyakorlatok* című könyve. Rendje az ellenreformáció eszköze is lett, annak ellenére, hogy több közös gondolata volt Lutherrel és többször vetették egyházi inkvizíció alá. Nemcsak ő lett szegény, a társaság is a szegények felé is fordult. Közösségével a karitatív szolgálatot is gyakorolta. Házakat alapított szegények számára. Vallotta, hogy az egyház szolgálata: az irgalmasság gyakorlata, méghozzá két ágon, ahogyan írja. Az egyik, amiről már volt szó, az elesettek gondozása. A másik: a „rablók visszaszorítása”. Ezzel a kissé furcsa gondolattal az irgalmas samáriai példázataára utalt, aki a „rablók kezébe esett”. Hite szerint Istennek van egy láthatatlan és egy látható, intézményes népe. Ennek az intézménynek volna feladata küzdeni a bűn ellen. A jezsuiták rendje a művelt emberek rendje is volt, híresek lettek nevelésükről és tanításukról.³⁶

Ebbe a vonalba esik *De Paul (Páli) Vince* élete is szolgálata is. 1581-ben született földműves családban, majd pappá lett. Élete kalandos volt. Párizsban és környékén megalapította a missziós papok rendjét, tagjait lazaristáknak is nevezték, ugyanis Lázár templomában indult a mozgalom. Aztán 1634-ben Szentek leányai közösségének nevezték, később ezekből lettek az irgalmas nővérek. Ma is fennálló és munkálkodó ága ez a katolikus egyház diakóniai munkájának. Megjegyezhetjük, hogy később Magyarországra is bejött ez a rend, és több mint száz városban, faluban szolgáltak, kórházakban és szeretetotthonokban.³⁷

El kell mondani, hogy a katolikus egyházban is mindig folyt valamilyen módon, sőt erős szervezetekkel is a szeretetszolgálat – egészen *Theresa anyáig*, de ő csak egy példa a sokféle és máig tartó szolgálatból.

Mi azonban mostantól az *evangélikus egyházat* nézzük közelebbről.

36 MÜLLER 1985, 29. kk. BRIGGS 1996, 417–421. o.

37 SZANTÓ 1983, 1. 432. o.

A belmisszió alapjai

Egyháztörténeti barangolásainkban most új szakasz kezdődik. Ennek a résznek ezt a címet is lehetett volna adni: *az ébredések és a misszió története*. Mindannak ugyanis, amit mostantól a diakónia történetével kapcsolatban olvasunk, a gyökere egy nagy ébredési hullám. Nyugat-Európa jórészt járta át ez az ébredés. Jó lenne egyszer azzal is foglalkozni, mennyire járta át valóban az egyházak életét. Tudtommal Gáncs Aladár foglalkozott hazánkban először az ébredések történetével.³⁸ Az 1950-es években dr. Fabiny Tibor vezetésével teológusokból álló kutatócsoport alakult az ébredés történetének tanulmányozására. A munka eredménye még publikálatlan, az azonban tény, hogy az ébredésből mint gyökérből nőtt ki az újkori egyház történetében a misszió.

De azoknak az embereknek és egyházaknak az életében és gondolkodásában, akiket ez az ébredés megérintett, felelősség született embertársaik iránt. Érezték, a misszió mellett tenniük kell valamit azokért, akik bajban vannak, akik betegek, szegények. Ilyenek az adott korban is sokan voltak. S voltak, akik azt is érezték, hogy az evangélium felelősségével tartoznak minden ember iránt, akik bárhol élnek a világban és még nem hallották a jó hírt Isten szeretetéről. Ha már az előbb gyökérről beszéltem, akkor a hasonlattal tovább élve, a szép növénynek egyszerre két hajtása is lett: a bel- és a külmisszió. De tulajdonképpen nem is szabad két hajtásról szólni. Az ébredés emberei egyszerre látták a kettő fontosságát, egyszerre érezték mindkét irányban a felelősséget, egynek érezték a misszió két ágát.

A külmissziót és belmissziót ezért nem szabad egymással szembefordítani, egyiket a másik elé állítani soha, ma sem. Mindkettő az egyház ébredésének szülötte, „gyermek”, gyümölcse. Mi most mégis a misszióval kapcsolatban annak egyik ágával foglalkozunk, amelyet később így neveztek: belmisszió.³⁹ Csak azért van ez, mert egyszerre nem lehet mindkettővel egy írásban foglalkozni. És – ez is fontos – mostantól kezdve a diakónia

³⁸ Gáncs Aladár írásai. In: SCHOLZ 1939.

³⁹ Az egyetemes egyház külmissziójához lásd: KEVEHÁZI 2001.

történetéhez a belmisszió szót is hozzá kell tenni. Ennek tartalmával később külön is foglalkozunk. Mostantól tehát témánkat így kell definiálni: a diakónia és a belmisszió története. Van olyan történész, aki könyvének is ezt a címet adta. Nekünk most az a fontos: lássuk meg a kettő összefüggését, és azt, hogy akármelyik szót használjuk, ez az ébredésekben gyökerezik. Ezért elkerülhetetlen, hogy legalább vázlatosan bepillantást nyerjünk az ébredés történetébe is. Hiszen ez volt a „gyökér”, amely a diakónia „növényének” és „gyümölcsének” fejlődését lehetővé tette.

Az indulás

„A pietizmus a református Németalföldön kezdődött. Az akkori és ottani elvilágiasodás ellen vették fel a küzdelmet.”⁴⁰ A holland református egyházban élt és dolgozott Gisbert Voetius (1583–1676), az utrechti egyetem teológiai professzora, aki maga köré gyűjtötte hallgatóit „konventekben” azért, hogy elmélyült keresztyéniséget ápoljanak és valósítsanak meg. Ezt az innen indult mozgalmat *precizionizmusnak* is nevezték, a komoly keresztyén élet precíz gyakorlása miatt.

Ugyanekkor Angliában is indult egy mozgalom, amelyet *puritanizmusnak* neveztek el. Itt jegyzem meg, hogy az említett mindkét név, sőt az ébredés egy nagy hullámának későbbi neve is (pietizmus) gúnynév volt eredetileg, de akiket ezzel illettek, azok szinte büszkén vállalták. A puritanizmus lényeges része, ahogy a szó is jelzi, megtisztítani az egyházat mindentől, ami akkor az anglikán egyházban nem felelt meg az evangéliumnak az egyház tanításában és gyakorlatában. Ennek a mozgalomnak komoly lelkeségi irodalma is volt, ezeket a könyveket sok nyelvre lefordították. A legolvasottabb könyv Lewis Bayley *Praxis pietatis* című írása. volt. Ezt a könyvet a 17. században a puritanizmus itthoni ága magyarrá is lefordította, nemzedékek olvasták.

A precizionizmus és a puritanizmus után Németországban született és lett erős mozgalommá a pietizmus. „Érzelmes, kegyes jellegű vallásos buzgóság, kegyesség. A merev hittételek helyett érzelmi alapon nyugvó

40 LOEWENICH 1938, 360. o.

vallásosság. 17–18. századi evangélikus mozgalom" – olvassuk az *Idegen szavak szótárában*. Egyetlen szóval csak így lehet mindezek helyett jellemezni: *kegyesség*. A szív és élet kegyessége a tanításbeli tisztaság mellett, ez utóbbit sem tagadva. A maga korában, amikor az egyházak élete megüresedett, megmerevedett a tantételekben, vitákban, és a harmincéves háború (vallásháború?) rettenetes pusztítása után ez a mozgalom igenis pozitívumot hozott egyházunk életében.

A mozgalom élén Johann Arndt élete és szolgálata áll (1555–1621), valamint híres könyve: *Az igaz keresztyénségről*. Aki viszont a valóságba is átültette mindezt az egyházban, az Philipp Jakob Spener (1635–1705) lelkes volt. Az első könyvének címe: *Pia desideria (Kegyess óhajok)* címmel magyarul is megjelent. A mozgalom nála is úgy indult, hogy felszólította híveit, maradjanak együtt istentisztelet után, és beszéljék meg az igehirdetést. Ebből születtek itt is a konventek, kis csoportok a gyülekezeten belül. Számunkra az a fontos, hogy ez az ébredés adott ösztönzést újra a diakónia megelevenedésére is. Ebből a mozgalomból indult ki a missziói és szociális felelősség szolgálata. Vitatható, hogy kellene-e egyházon belül kis csoportok (*ecclesiola in ecclesiam*), de vitathatatlan, hogy ők Istennek és felebarátaiknak egyszerre akartak szolgálni.

Philipp Jakob Spener

Németországban akkor kifejezetten egyházellenes hangulat uralkodott, legalábbis csalódottság az egyházzal kapcsolatban, kiábrándulás a harmincéves háború kapcsán. Van, aki ezt írja: „Titkos ateizmus járta át Európát.” (Később ennek nyilvánosabb fellépéséről részletesebben szólnunk.) Ezért az egyházban különféle reformelgondolások születtek.

Ezek között volt az említett Spener-könyv is. Voltaképpen a szerzőnek az a kegyess óhaja a könyvben, hogy papok, teológusok és gyülekezeti tagok vegyék komolyan, tanulmányozzák és éljék az Isten ígését. Gyülekezete tagjait csoportokban gyűjtötte össze, hogy együtt beszélgessenek és imádkozzanak. Innen indult a nagy ébredés, a pietizmus. Spener életútjának főbb állomásai Frankfurt am Main, Berlin, Drezda voltak.

De minket most az érdekel, amit vele kapcsolatban a diakóniáról tudunk.

Említett könyvében írja ezt a mondatot: „A szegénység a keresztyénség szégyenfoltja.” S kimondja a veszélyesnek tűnő mondatot is: „Olyan közösségre van szükség, amelyik a javakat is másképpen nézi. Mert ami az enyém, amit én kaptam, az közösségi ajándék” – írja könyvében. Első lépés az, hogy a gazdag keresztyének minden luxusról mondanak le. S ami ebből összegyűlik, azt a város szegényeire kell fordítani. Neve egyre ismertebbé lett ebben a vonatkozásban is. III. Frigyes tőle kért később szaktanácsot a berlini szegénység megszüntetésére is. Spener pedig leírta: munkahelyek és szeretetthonok kellene, mindkettőre együtt van szükség, méghozzá egyéni és állami adományokkal is. Mert így nemcsak segítenek, hanem munkahelyeket is teremtenek. Ebből született meg 1702-ben a Nagy Frigyes kórház. Spener gyülekezetében olykor évi 2 000 embert gondoztak, támogattak.

Spener „kegyes óhajai”, imádságai és szolgálatai nyomán Németországban másutt is jelentkeztek az eredmények. Több helyen is létrejöttek alapítványok, amelyeket a szegények, elesettek támogatására fordítottak. 1725-ben létrejött egy nagy árvaház Potsdamban, elesett katonák gyermekei számára. S lassan az országban is nőtt és erősödött a felelősség az evangélikus egyházon belül és kívül, mert az egyébként kigúnyolt pietisták „támadást indítottak” a nyomorúság ellen, felvették a küzdelmet a rászorulókért. S ezzel egyházunkban elindult egy új lelkeségi gyakorlat hulláma.⁴¹

August Hermann Francke (1663–1727)

Spener tanítványa volt August Hermann Francke, akit Isten nem csupán az ügy folytatásával ajándékozott meg. Ő „nagyobbat alkotott” mesterénél. Újra el kell mondani, hogy Francke életéből is csak a diakóniai vonatkozás érdekel minket, különben az anyag szétfeszítené kereteinket. Életét voltaképpen Halléban töltötte, 1695-ben került ide, mint a város egyik elővárosa (Glauchau) lelkésze. Már ekkor felfigyelt a város szegényeire. Később a hallei egyetem tanára is lett, de figyelmét voltaképpen azok a gyermekek és az ifjúság kötötte le, akik nem jutottak el iskolákba, hanem

41 POHJANPÄÄ 1993, 183. o.

az utcán töltötték életüket. Az egybegyűjtésük régóta szívügye volt, de mivel nem volt anyagi bázisa hozzá, gyűjteni kezdett erre a célra. Egy alkalommal 4 tallért és 16 fillért talált a perselyben (a lelkészlakása falára kiakasztott tarisznyában). „Ez tisztességes tőke, ebből el lehet kezdeni valamit, iskolát alapítok a szegény gyerekek számára” – szolt ekkor. De rájött, kevés, ha a gyerekekkel napközben foglalkozik, és este visszaengedi őket régi környezetükbe, esetleg az utcára. Így született meg az iskola mellett az árvaház gondolata is. „Sokszor nem volt semmim, adni sem tudtam semmit. Kezdetben azt gondoltam, amikor eljön az órája, Isten megsegít. De meg kellett tanulnom: Isten néha más órában segít, mint amikor mi gondolnánk, nem lehet előírni segítségét...” – írja *Áldásteljes lábnyomok* című füzetében. Így indult a nagy Francke Alapítvány és Intézet, amely a mai napig él és szolgál Halle városában, egy külön városrészben. S nála igazán minden együtt volt – a belmisszió magjaként: a szociális segítség, a pedagógia, az evangélizáció és a külmiszió is. Az intézet olyan nagy lett, hogy bentlakókkal és bejárókkal napi háromezer gyermekkel foglalkoztak, a dolgozókról nem is szólva.

Ami nála új vonásnak számított a szolgálatban:

- a) A társadalom minden rétegének gyermekeit összegyűjtötte intézetében, a legszegényebbeket és leggazdagabbakat is. Ha nem is keveredtek az intézetben, de nála ilyen módon a szegény rétegből „ki lehetett törni”, vezetővé is lehetett válni a tanulás révén. Intézete hallgatója, később nevelője lett Ludwig Zinzendorf gróf, akiről később lesz szó.
- b) Úttörő volt abban, hogy lányokkal is foglalkozott, őket is tanította iskolájában, és szakmát adott a kezükbe.
- c) Nagy lépés volt a seminarium praeceptorum, a tanítókkal, oktatókkal és nevelőkkel való foglalkozás, ez volt a német tanítóképzés első lépése.
- d) Ebből az intézetből indult az első evangélikus külmisziói munka is: Kelet-Indiában dolgoztak küldötteik.
- e) Munkájának egyik nagy gyümölcse a Biblia terjesztése az országban.
- f) Érdekes törekvése volt, hogy az intézetet nemcsak támogatóttá, hanem gazdaságossá is tette különböző műhelyek és munkák megszervezésével.

- g) Az ébredésből indult diakónia lassan átjárta a társadalmat is, hatással volt az élet sok területére, az egész német társadalomra; ezt a folyamatot „világi reformációnak” is nevezték.⁴²

Ludwig Nikolaus von Zinzendorf (1700–1760)

Saját maga így emlékezik életére: két ügy „szorongatta”. Az egyik: „Gyermekkorom óta tűz van csontjaimban, hogy Jézus örökkévalóságát hirdessem.” A másik: „Mindig közösségbe vágytam.” Fordulatos életével itt nem tudunk foglalkozni, megint csak a szeretetszolgálatra szorítkozunk az ő életében is. Életének nagy ügye a menekültek befogadása volt. Azo-
kat fogadta be birtokára az üldözött cseh-morva testvérgyülekezetből és máshonnan is, akik hitük miatt kényszerültek hazájuk elhagyására. Így született meg birtokán „Herrn – Hut” – „Az Úr oltalma” elnevezésű gyülekezete, amely a mai napig is él.

A közösséget nemek és korosztály szerint „kórusokra” osztotta, de úgy, hogy azért lehetőleg a családok se szakadjanak széjjel. Így alakultak ki a fiatalok, a házaspárok, az özvegyek és az idősek kórusai, ezek saját alkalmuk mellett együtt is voltak az istentiszteleteken. Ebből a faluból, később városból indult el a *Losung*, a bibliolvasó *Útmutató* 1728-ban (első nyomtatása 1731-ben történt). A herrnhutiak „húztak” először napi igéket és adták tovább a faluban házról-házra.

A közösség a célját a misszióban és az ökumené gyakorlásában látta és vallotta. A misszióval kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy van egyháztörténész, aki azt mondja, ez a közösség körülbelül annyit áldozott misszióra, mint az összes többi evangélikus csoport, az egész evangélikus egyház együttvéve. 1732. augusztus 21-én küldték az első misszionáriusukat, s ettől kezdve küldötteik a világ szinte minden táján hirdették az evangéliumot. Az ökumenikus célt abban látták, hogy minden egyházzal keresték a kapcsolatot. A közösség az első német „szabadegyháznak” is mondható, de magukat evangélikusnak vallották.

Szolgálatuk egyetlen gyümölcsét említjük csak, a pennsylvaniai Betlehem

42 POHJANPÄÄ 1993, 184. kk. ERB 1954, 1. 123. kk.

tábort. Németországból származottak voltak itt együtt, és a herrnhutiak vezették őket. Példás „apostoli” közösségi és vonzó istentiszteleti életük mellett a misszióról voltak nevezetesek, a gyülekezet egyharmada (!) mindig úton volt részint a német kolóniában, részint az indiánok között, akiket testileg-lelkileg gondoztak.

A herrnhutiak szolgálatukkal szinte az egész világot behálózták akkor, amikor a felvilágosodás már a hallei egyetemen is eluralkodott. Diakóniájuk és missziójuk ma is példaértékű.⁴³

Az angol ébredés és szolgálata

A 18. században az ébredés egyik legnagyobb szolgája, John Wesley (1703–1791) volt. A herrnhuti közösség szolgálata hatására ébredt fel. Angliában, templomokban, csarnokokban és a szabad ég alatt mintegy negyvenezer igehirdetést tartott. Őt, testvérét, Charlest és George Whitefield nevű prédikátortársát használta fel Isten az angliai ébredésben. Ebből a mozgalmából született – Wesley halála után – a metodista egyház. Eredetileg ez is gúnynév volt, mert a prédikátorok vallották, hogy az ember üdvösségének útja egy bizonyos módszer (görögül: *meta hodosz*, ebből a latin *methodus*, innen a metodista név) szerint történik. Wesley szociális és társadalmi elkötelezettségével kapcsolatban el kell mondani: küzdött a rabszolgaság ellen is, kemény szavakkal és küzdelemmel. A maga idejében ez nem volt egyszerű, főként nem szimpatikus. Végül – az ő szolgálatának gyümölcseként, képviselőket is megnyerve – az angol parlament rendeletet hozott a rabszolgaság eltörléséért.

Ennek az ébredésnek más diakóniai gyümölcsei is voltak. Hogy csak egy példát említsünk a sok ragyogó név mellett: Elisabeth Fry (1780–1846), „a foglyok anygala”, aki a börtönöket járta,⁴⁴ de sokan voltak mások is. Mi azonban most csak egy személlyel foglalkozunk, mert élete és szolgálata diakóniai vonatkozásában is új irányt és gyümölcsöt, legalábbis új kísérletet jelentett.

43 POHJANPÄÄ 1993, 188. kk. ERB 1954, 1. 347. o.

44 POHJANPÄÄ 1993, 197. o.

Thomas Chalmers (1780–1847) élete összesűrítve: szenvedélyes prédikátor, élete első szakaszában az anglikán „államegyház ügyvédje”, majd a Skót Szabadegyház megalapítója, 1843-ban több gyülekezetben is szolgált, s hitte, hogy a hagyományos lelkészi szolgálat képes megbirkózni a növekvő ipari városokban jelentkező súlyos szociális problémákkal. Életének kezdetére a felvilágosodás nyomta rá pecsétjét. Így lett lelkész is, aki vasárnaponként prédikált, de hétköznapjaiban állandóan tanult és művelte magát. Súlyos beteg lett, tizenegy éven keresztül küzdött a betegségével, a betegágyból azonban egy új ember kelt fel, és tette meg első lépéseit. Az ébredési mozgalom vezetője lett. Külön gondja volt a gyermekek tanítására, ezen túl különböző társaságokat alapított a Biblia terjesztése és a misszió ügyében.

1814-ben Glasgowba került lelkészként, a gyülekezete mintegy tízezer lélekből állt a százhuszezer lelkes településen. Ebben a városban szembesült a munkások nehéz helyzetével. Lelkipásztori munkájával önkénteseket toborzott, akik körzeteket vállaltak a gyülekezetből. huszonöt körzetre osztotta gyülekezetét, egy-egy munkásra mintegy négyszáz ember jutott. Így minden körzetnek volt presbitere, akik a lelki munkát irányították, és minden körzetnek volt diakónusa, akiknek feladata nemcsak a segélyezés volt, hanem munkahely keresése és a családokkal való foglalkozás is. Gyülekezetében idővel egy „szociális hálót” épített ki. Úgy látta, sikerült Isten segítségével olyan gyülekezetet szervezni, amely megfelel az iparosodó társadalomnak. Őt nevezik a modern szociológia egyik megalapítójának.⁴⁵ Az igazi diakóniának mindig korszerűnek és találékonynak is kell lennie.

1827-ben meghívták az edinburghi egyetem teológiai tanszékére az erkölcsfilozófia tanárának. Itt előbbi munkáját egy szinttel felemelve, az egyetemi tanítás mellett munkásokat képzett: vasárnapi iskolát, szegénylátogatást, -gondozást, imaórákat szervezett. Könyvet is írt, amelyben megfogalmazta hitvallását: olyan keresztyén közösséget kell létrehozni, amelyben a szeretet nagyobb, mint a verseny. Kezdetben ezt az anglikán államegy-

45 BRIGGS 1996, 525. o.

házban tervezte, Később lett keserű harcok után a skót szabadegyház megalapítója.

Chalmers élete és szolgálata diakóniai vonatkozásban amiatt említésre méltó, mert szolgálatának sajátossága, hitvallása és élete munkája külön szín a diakónia eddigi történetében: az ébredésből olyan diakóniailag struktúrált gyülekezetet igyekezett és tudott létrehozni, amely komoly segítséget tudott nyújtani az akkori iparosodó brit társadalom szociálisan rendkívül nehéz helyzetben lévő tagjai számára.

A pietizmustól a belmisszióig

Ha az előbbi angliai példától eltekintünk, és Francke szolgálatától a belmisszió megszületéséig terjedő németországi diakóniai munkát áttekintjük, akkor talán abban lehetne összefoglalni, hogy ebben az ínséges és háborús időben a szeretetszolgálat elsősorban a gyermekek és az ifjúkorban lévők felé irányult. Francke szolgálata is ebben az irányban indult. Mint a háborúban általában, ekkor is az ifjúság volt a legnagyobb veszélyben, márpedig a fiatalok élete jelentette a jövőt. Ez a felismerés vezette a németországi diakóniát is később is alapjaiban.

Johann Friedrich Oberlin (1740–1826) elzászi lelkész írja naplójában 1760-ban, húszéves korában: „Szent Úristen! Neked szentelek mindent, ami vagyok, és amim van, tagjaimat és testemet, vagyonomat és életemet, időmet is. Használj fel, Uram, eszközödként szolgálatodban.” Szolgálatából az elzászi területen születtek, erősödtek és fejlődtek az iskolák és gyermekotthonok.⁴⁶

Christian Zeller (1774–1860) a dél-németországi Beuggenben gyűjtötte maga köré az elhagyott gyermekeket, szervezve a velük élő tanítókat és nevelőket is, a „március előtti” forrongó időben, ahogy a történelem az 1848. március előtti időszakot nevezi. Ezeket az intézeteket „mentőházaknak” nevezte. Hús fiúval és tíz leánnyal kezdte, több intézete is volt, egy intézetében soha nem volt hetvenöttnél több gyermek, akik persze váltották

egy mást. Voltak, akik az életbe kiléphettek már, de mindig jöttek újak, és így sok százan nőttek fel nála.

„Ez az intézet az önkéntes szeretet vállalkozása, önkéntes adományokból, önkéntes vezetőkkel, és olyan önkéntes fiatalokat akar nevelni, akik szabad akaratukból szolgálják Jézus Krisztust, a szegény gyermekek között. Olyan embereket akarunk nevelni, akik készek és képesek kenyerüket saját munkájukkal megkeresni és mindenükkel a szegények, elesettek, kicsinyek felé fordulnak.”⁴⁷

Johann Daniel Falk (1768–1826). Majdnem mindenki ismeri a karácsonyi énekét: „A szép boldogító, szívet felvidító, szent karácsony elérkezett! Bűnbe süllyedt a világ, Isten adta szent Fiát, keresztyének örvendjen a szívetek.”⁴⁸ Szerzője Falk János Dániel. Weimarban temették el Goethe sírja mellett. Kezdetben Falk még gúnyolta a keresztyénséget. Aztán nehéz csapások következtek életében: hét gyermeke meghalt, maga is szembenézett a halállal. De éppen ezekben a csapásokban jutott élő hitre. S így lett feleségével számtalan gyermek megmentője. Weimarban kezdte el a munkát a maga elgondolásával. Először mintegy hétszáz gyermeket családi körökben helyezett el, aztán 1821-ben örökölt egy házat. 1823-tól ez lett a Luther-udvar, ahol nevelte őket. Másokat is hasonló munkára ösztönzött. Így ír egy intézetből távozónak: „Soha. ne feledd el, hogy szegény gyermek voltál. És ha egyszer ajtódon egy szegény gyermek kopog, ne utasítsd el...”⁴⁹

Történelemírók szerint ők és társaik voltaképpen a német óvodák megalapítói, az ott dolgozó „testvérek” pedig a diakónusok és diakonisszák előfutárai.

47 ERB 1954, 1. 433. kk.

48 Evangélikus énekeskönyv (EÉ) 166.

49 *Neukirchener Kalender*, 2009. február 2-i igemagyarázat példája.

A nők belépése a szeretetszolgálat vezetésébe

Az ébredés újabb gyümölcse, hogy a nők egyre nagyobb részt kértek és kaptak a diakóniában (éppen úgy, mint a külmiszióban), sőt annak vezetésében is. Meg kell jegyezni, hogy a görög katolikus egyházban mindig is voltak felszentelt apácák erre a szolgálatra is. A római katolikus egyházban – amint erről volt is szó – 1639-től tudunk az „irgalmas nővérekről”, akik komoly szeretetszolgálatot végeztek Magyarországon is, igaz, hozzánk később kerültek.

Protestáns vonalon a diakónia női munkaága eddig sehol sem terjedt el. Az evangélikus egyházban az ébredési mozgalom, a pietizmus kellett ahhoz, hogy felfedezzük a női szeretetszolgálat színét, szükségességét és nagyszerűségét. Ha nagyon őszinték akarunk lenni, olyan háborús és inséges időben kezdett ez erősödni, amikor sok-sok férfi meghalt, illetve nem tért haza. Ezen az objektivitáson túl azonban arról is szó volt – már most és még inkább később –, hogy a szeretetszolgálatban a nő szolgálata olyan szín, tartalom és ág lehet, amit a férfi nem is tud megadni. Ezúttal nincs arra mód, hogy mindenkit felsoroljunk, arra sem, hogy részletekbe menjünk. Maradjunk most is a nagyobb vonalaknál és a kiemelkedő szolgálatoknál.

Elisabeth Fry (1790–1845), akiről már említést tettünk, angliai kvéker⁵⁰ nő volt, akinek szolgálatára egész Európa felfigyelt. 1799-ben jegyezte fel naplójában: „A vaknak világosság, a süketnek fül, a sántának láb. Lehet-e ilyenné valaki? Ha engedelmeskedem, esetleg igen.” Talán nem érdektelen, hogy olyan családból indult, ahol tizenheten voltak testvérek, és amikor férjhez ment Joseph Fry-hoz, nekik is tizenöt gyermekük született. De volt energiája mások számára is. Prédikátornő lett, majd a newgateni börtönben kezdett látogatni. „Ha valaki bizonyítékot akar a Biblia hitelességére, menjen el a börtönbe a foglyokhoz, olvasson fel abból, meglátja, hogy az evangélium mennyire ráillik az elesettekre” – írta. 1817-ben, amikor megalapította az asszonyok egyesületét a női elítéltekért. „Kötelességem-

50 A kvékerek szigorú erkölcsi szabályokat követő, papság és kötött szertartás nélküli felekezetként éltek Angliában a 17. században.

nek tartom felhívni a birodalom és a miniszterek figyelmét a foglyokra, és erre a módszerre, amely valóságos újjászületést eredményez." Mert „az igazi büntetés nem bosszú” – hirdette a „foglyok angyala”.

A finn Matild Wrede (1864–1928) később a „maga országában ugyanezt a munkát folytatta áldással.⁵¹ Édesapja finn kormányzó volt, és a börtönök ajtajai döntése után és szolgálata idején így könnyebben megnyíltak előtte. Örökölt házában a börtönből szabadultakat gyűjtötte össze. Kongresszusokon is fellépett az elítéltek érdekében. Sírja fölé egyszerű követ helyeztek el „Matild, Isten szolgálója” felirattal.

Amalie Sieveking (1794–1859) élete és szolgálata inkább a betegek felé irányult. Hamburgban élt és szolgált. 1831–32 itt a kolera éve volt, ekkor szólította fel az asszonyokat a szegény- és betegápolásra. Ekkoriban már itt-ott megjelentek Németországban a holland nővérek és a katolikus irgalmas nővérek után a diakonisszák. De Sieveking felszólítására senki nem jelentkezett. Ekkor maga jelentkezett kórházi munkára, és később a kórház ápolóinak és a lelki munkának a vezetője lett. Ezután jött létre ösztönzésére a Szegénygondozó és Betegápoló Egyesület. Ez a munka aztán egyre inkább terjedt városról városra és szerteágazott Németországban.⁵²

Eva von Tiele-Winckler (1866–1930) tizenhat éves volt, amikor konfirmált, és először vette kezébe komolyan a Bibliát. A jó pásztor példázata ragadta meg, ennek indítására maga is Krisztusnak akart szolgálni. Jómódú családban élt, de egyszer amint éppen a kastély konyhájában egy kislányt látott, aki maradékot kutatott, ez a jelenet meghatotta a szívét. Édesapja megteremtette a lehetőséget, hogy otthont indítsen szegény gyerekek számára. Bethelben is megfordult, majd hazakerülve kiköltözött a családi kastélyból, és maga is szegénységben élve gyermekeket ápol és gondozott. Ettől kezdve ismerték Felső-Szilázia vidékén „Éva anyaként”. A gyermekeket tíz-tizenöt személyes „családban” nevelte. A Béke menedéke nevű diakonissza anyaházban halála idején már hétszáz diakonissza élt és szolgált, innen felkészülten kerültek ki gyülekezetekbe vagy

51 ERB 1954, 1. 494. o.

52 ERB 1954, 1. 427. o. MÜLLER 1985, 1. 233. kk.

intézetekbe. Ezzel a tevékenységével Éva anyja a diakonisszámunka első munkásai közé tartozik. Halála után sorra alakultak a hasonló anyaházak Németországban, de Kínában, Indiában és Afrikában is.

Rájuk – és meg nem nevezett társnőikre – azért érdemes figyelni, mert alakjuk, életük arra tanít, hogy a szeretetmunkát nemcsak végezhetik, hanem irányíthatják is nők áldással és talán a férfiaknál is nagyobb empátiával. (A továbbiakban mégis férfiakról hallunk ebben a munkaágban.)⁵³

Theodor Fliedner, a diakonissza-munka úttörője (1800–1864)

A 19. században, az Alsó-Rajna vidékén egy kicsiny városkában, Kaiserswerthben indult a nagy munka. emberi szemmel „jelentéktelen” kis gyülekezet volt ez. 1822-ben, amikor Fliedner átvette itt a lelkeszi szolgálatot, a gyülekezet, gyermekekkel együtt kétszáz lélekből állt. Fliedner idejövetele után a város és a gyülekezet ínségbe jutott, a város gyárát megszüntették, nagyon sokan munkanélküliekké lettek. Fliedner sok tusakodás után gyűjtőkörútra indult az ínségbe jutott gyülekezet támogatása céljából. Így lett belőle a 19. század legnagyobb „koldusa” – ahogy emlegették. Hollandiában és Angliában is megfordult, s ez nemcsak anyagi eredményt hozott (21 000 tallér), hanem megismerte az ipari városokban folyó szeretetszolgálatot is. „A megfeszített Jézus Krisztus jelenti a legerősebb köteleket hitben és szeretetben, általa él a szentek közössége, ez az első lecke, amit utamon megtanultam.” Különösen arra figyelt fel, hogy az iparosodással megszűnik az asszonyok „fallal körülvett élete”, tehát zárt életük megváltozik a család életével együtt. De azt is meglátta, mit tudnak épen az asszonyok tenni a nyomor enyhítésére, erre különös adottságuk van. Szolgálatára nyomán lendületet kapott a segítő munka. Angliai példa után 1826-ban megalakult a Rajna-Westfáliai Társaság a Foglyokért. Németországban ez volt az első ilyen szervezett szolgálati ág (Fliedner Elizabeth Fry-t is megismerte Angliában). A következő lépés volt a menedék a szabadult nők számára 1835-ben. A lelkeszlak kertészházába megérkezett az első börtönből érkezett nő: Minna E. Azután egy kötő-

53 ERB 1954, 2. 405. kk. MÜLLER 1985, 1. 293. kk. SZÁNTÓ 1983, 2. 521. o.

iskola indult ugyanebben a házban, még 1835-ben. 1836-ban létrejött az iskola kisgyermekeknek – már diakonisszákat is képezve nevelésre és ápolásra. És végül: evangélikus ápolónők képzése címen tanfolyam indult egy kaiserswerthi megvásárolt házban 1836-tól. Néhány év múlva innen kerültek nővérek másutt otthonokba, kórházakba. Ők voltak az első „diakonisszák”, akik anyaházban éltek és tanultak Sophie Wagner főnökasszony vezetésével 1839-től. Az első gyülekezeti diakonissza is innen indul el kék színű egyenruhában 1844-ben.

Fliedner felesége, Friderike Fliedner méltó és hűséges párja, segítője volt férjének a munkában is. Egy elgondolásbeli különbség volt köztük. Az asszony úgy képzelte, hogy legyenek külön ápoló és külön lelkiekben vezető diakonisszák. A férj pedig azt vallotta, hogy a diakonissza egy személyben legyen ápoló és lelki vezető is. Sajnos Friderika asszony 1842-ben meghalt. 1843-tól Fliedner második felesége, Karoline Bertheau férjének ugyancsak segítője lett a munkában. A fejlődés következő nagy lépése a „szeminaristák”, tehát a gyermekekkel foglalkozók nevelők és tanítók, a gyermekekkel foglalkozók képzése volt. Ebből lett később a diakonisszáképzés tanítói továbbképzése. A továbbképzés célja, hogy a hitben növekedjenek, hogy a tudás alapjait át tudják adni, és hogy a gyakorlati életre neveljenek. Ez volt a németországi tanítóképzés kezdete. Az igazság kedvéért meg kell jegyezni, hogy ebben az időben már másutt is voltak diakonissza anyaházak. Néhány ezek közül: Strasbourg, Párizs, Bern, Basel, Drezda, Zürich és holland városok is.

De a kaiserswerthi irány is erősödött és terjedt, 1861-ben már huszonhét anyaházuk volt. S innen terjedt a világ más tájain is: 1849 Pittsburg, 1851 Jeruzsálem, aztán Konstantinápoly, Beirut, Kairo és Alexandria, az irány tehát azt mutatja, hogy Fliedner munkája kelet felé terjedt. Halála után veje Julius Disselhof vette át a vezetést, aki a munkát kiterjesztette a lelki- és elmebetegségek ápolása irányába is.

„Nagy dolgokat cselekedett velünk az Úr” – emlékezett vissza Fliedner a munka huszonöt éves évfordulóján. S csakugyan, a jelentéktelen és aprócska gyülekezet szinte az egész világra kiépített diakonisszamunkát végzett Isten segítségével.

Wilhelm Löhe élete és szolgálata (1808–1882)

Szívében és gondolatai középpontjában az egyház és annak szolgálata élt. Érdekes felsorolni néhány róla írt könyv címét: *Löhe mint prédikátor; Löhe mint liturgus; Löhe mint tanító és lelkipogozó*. Műveinek kiadója, Ganzert írja: „Egész élete és munkája egy ének az igaz egyházzal, amely az istentiszteleten megragadottságban az Urat imádja, a közösségben tagjait ápolja és az emberek között Urának szolgálólánya.”⁵⁴

Az akkori kis falu, Neuendettelsau valóságos „búcsújáráshelyé” lett, mert igehirdetései sokakat vonzottak. Ezen kívül – nem könnyű munkával és meggyőzéssel – bevezette gyülekezetében a magánygyónást, és valóban ünneppé tette az úrvacsora szentségével élést. Löhe – egyesek szerint – az egyház „újabb reformátora”.

A minket érdeklő munkája úgy indult, hogy felfigyelt az akkori nagy kivándorlóhullámra. 1846-ban egy lutheránus kolóniát alapított Michiganban. De a közösség gondozásával nem elégedett meg, egy évvel később életre kelt az indián misszió. Neuendettelsau ma is a bajor misszió centruma, egyházunk és az Evangélikus Külmisziói Egyesület partnere. Vallotta és tanította, hogy az élő egyház mindig „mozgásban” van.

Ami pedig a diakonisszámunkáját illeti: 1853-ban megalapította a Lutheri Egyesület a Női Diakóniáért szervezetet. Löhe eredeti elgondolása tehát a gyülekezeti diakónia, ebből fejlődött ki annak bel- és külmisziói ága.

Arról írt, hogy sok ilyen egyesület kellene, mert – akkor így látta – „az egyesületek az egyház tömeges pusztulásában az élet hordozói”. S ez a munka is erősödött, egyre több diakonisszát küldtek innen is sok gyülekezetbe. „Nem vagyok festő, de ha az lennék, úgy festeném meg a diakonisszát, amilyennek lennie kell különböző élethelyzetekben. (...) Festenék diakonisszát az istállóban és az oltárnál, a mosodában és a konyhában, a betegszobában és a mezőn, meg a templom kórusában is. (...) Lába porban és szemétben, keze hárfán, feje Jézus ismeretének fényében, és aláírnám: mindenre van ereje: dolgozni, játszani, énekelni...”

„Mit akarok én? Szolgálni az Úrnak minden nyomorultban, minden elesett-

54 MÜLLER 1985, 2. 71. kk. ERB 1954, 2. 409. o.

ben. És mi a jutalmam? Nem azért szolgállok, hogy díjat, jutalmat, elismerést nyerjek. Szolgállok hálából, égő szeretetből. Elég jutalomnak, hogy szabad szolgálnom. S ha elvesznék közben? »Hát elveszek« – így szolt Eszter, aki pedig még nem ismerte őt, kiért én elvesznék készen és örömmel, de aki megtart, és elveszni nem enged. És ha megöregszem? Virulni fog szívem, mint az üde pálma, és megelégit engem az én Uram akkor örök kegyelmével, örök irgalmával. Békességgel járok, mi felől aggódnék?» Ez volt a hitvallása, amelyet a diakonisszának is megfogalmazott. A Fébé diakonisszaegyesület is magáénak vallotta ezt a néhány mondatot később.⁵⁵

Érdemes megjegyezni, hogy Németországban 1866-ban már ötvenhét anyaház élt 6366 nővérrel, legalább kétezer munkahelyen, hatvan kórházban és hetven gyülekezetben. Hozzá kell tenni, hogy ezekben a számokban nemcsak Löhe iránya és munkája, hanem az egész németországi egyházi és diakóniai munka benne van. Az akkori nehéz helyzetben minderre szükség is volt. De az igazsághoz hozzá kell tenni, már akkor felmerült a probléma: a következő generáció már nem olyan szívesen öltözött be. És létesült egy másik vonzó lehetőség is ekkor: az asszonyok 25 százaléka dolgozott már valamilyen egyházi munkahelyen „civilben” Ebben az időben fejlődött ki a közösségi és szabadegyházi irányok diakóniája is. Elfogadhatjuk Bezzel lelkész (Löhe második utódja) hitvallását: „A diakonisszaházak az egyház kincsháza.”

A belmisszió születése

Alapjában erről volt szó eddig is. Most azonban erről a témáról külön is szót kell ejtenünk. Mindazokon túl, akikről eddig volt szó, elsősorban Johann Wichern nevét kell kiemelni. Félelmes és az egyházat fenyegető korban vagyunk: az ipari társadalomban és a kommunista, ateista eszmék terjedése idején. Ebben az időben születik meg a német belmisszió megint „szükségből és szeretetből”, ahogy ezt az Újszövetségben is olvastuk.

55 A Fébé Evangélikus Diakonisszaegyesület 80 éve képekben. 1924–2004. 5. o.

S mivel ez annyira fontos, most csak erről beszélünk, Wichern János életéről és szolgálatáról majd külön is.

Maga a „belmisszió” kifejezés 1843-ban tűnik fel először Wichern *Jelentés egy segítő intézményről, szemináriumról a belmisszió számára a német protestánsok között a Rauhes Házban, Hamburgban* címmel írott munkájában. 1844-től rölapokat jelentetett meg, amelyben a belmissziói munka egyesítése szükségességéről és annak ágairól is ír. Mondhatnánk, ez a munka a diakónia vagy a belmisszió teológiája és annak gyakorlati kifejtése is.

Története a következő volt. 1848-ban másokkal együtt Wichern is felkérték a szeptemberben Wittenbergben tartandó egyházi napok előadói közé. Elfogadta azzal, hogy elővehesse az egyház akkori nagy kérdéseit is. Keresztül is vitte, hogy témajavaslatát kétszer is napirendre kerüljön. Amikor először került a téma a gyűlés elé, Wichern még nem készült el igazán, egy ötnegyedórás „improvizáló” beszédet tartott, óriási hatással. Ennek eredménye: a Szövetség a Belmisszióra. S megszületett először az egyházban egy belmissziói bizottság. Ez a „központi bizottság” november 11-én és 12-én ülésezett.

Wichern könyvet is írt erről később *A német egyház belmissziója* címen. Ennek gondolatmenete nem könnyű, de annál fontosabb a diakóniával foglalkozók számára. A lényeg: az ösgyülekezetben, amelyen belül a pogányság és a zsidóság ereje megtört, nem volt szükség belmisszióra. Amint később az egyház államvallás lett, feléledt újra az egyházon belüli pogányos és zsidós (ezt a két kifejezést ő nem etnikailag, hanem teológiailag, gondolkodásmód és életvitel megjelöléseként használta) élet is. Sokáig a külmisszió volt a fontos, a belmisszió hiányzott. A reformáció áttörést hozott ezen a ponton: a reformációt felfoghatjuk úgyis, mint egy nagy belmissziót mindazzal szemben, ami nem egyezett az igével. De később ez újra lefékeződött, a felsőbbség által vezetett egyházak újra befogadták a pogányságot.

Ez után az egyháztörténeti átgondolás után jött a teológiai összefoglalás. „A világ felvétetett Isten országába” – ezért a belmisszió feladata: Isten országa járja át a világot, a nemzetet, a művészetet, a kultúrát, a szociális életet. Isten országának kell betörnie az élet minden területére, az

egyházban és rajta keresztül a világban is. A belmisszió feladata: Isten országa uralmi igényét megvalósítani. A belmisszió „tárgya”, célja: az a keresztyénség, amelyben él minden, ami nem keresztyén, tehát a pogányos és zsidós gondolkodás. A belmisszió ágai az egyházi, állami, erkölcsi, kulturális területek a nép életében. S a legfőbb baj: szétesett mostanra a családi élet. A terjedő kommunizmus „a bűnös vágyak szisztematizálása”, a különböző rétegek egymással szembeállítására rossz út. A belmisszió az út a gyógyuláshoz: tenni a családokért, az ifjúságért, a szegényekért, a betegekért. Alapvetően: mindent keresztyénné tenni az életben, mindent bevonni az Isten országába. Az osztály nélküli társadalom helyett a helyes cél: Isten országa. Úgyis lehet mondani: az életet mindenestül és igazán keresztyénné kell tenni. Meg kell jegyezni, hogy Wichern ezt a Kommunista Kiáltványra válaszként írta.

Összefoglalva: Wichern a diakóniát nem egyszerűen „diakonisszaügynek” látta, nem az egyház egyik munkaágának, hanem úgy vélte, a belmisszióhoz az kell, hogy az egész egyház megújuljon, missziói és diakóniai egyházzá legyen. Hozzá kell tenni: a belmisszió nem az egyesületek feladata, hanem az egész egyházné, ahol az egyetemes papság kell, hogy valósuljon, mert Isten országa, az egyetemes papság és a belmisszió összetartoznak. Ezért nem egyszerűen egyeseknek, egyesületeknek, hanem az egész egyháznak kell egyesülnie a belmisszióra. Ennek részleteiről lehet vitatkozni. De az ma is vitathatatlan: az egyháznak *missziói* (bel- és külmissziói) és *diakóniai* egyházzá kell lennie.

Johann Wichern élete és szolgálata (1808–1881)

1808-ban született Hamburgban. Édesapja bérkocsis sorból küzdötte fel magát jegyzővé, legalábbis jegyzői írnokká, de sajnos hamar meghalt. Ettől fogva Wichernnek mint legidősebbnek kellett gondoskodnia édesanyjáról és testvéreiről.

Úgy igyekezett tanulni, hogy közben magánórákat is adott. Így került ismeretségbe olyan családokkal, akik az ébredéshez tartoztak. 1828-tól intézetbe került nevelőként, de közben el tudta végezni a gimnáziumot is. Érdeklődése a teológia felé fordult, Göttingenben és Berlinben folytatott

teológiai tanulmányokat. Közben meglátogatta a hallei Francke Intézetet is, ez a látogatás nagy hatással volt rá.

Hamburgba került, ahol lelkészként gyermekekkel foglalkozott először. Itt nyílt fel szeme a gyermekek és a társadalom nagy bajára is. *Hamburg igaz és titkos élete* címmel írta meg tapasztalatait. 1836-ban egy vasárnapi iskolai gyűlésen erről előadást is tartott. „Kétszer éreztem igazán életemben, hogy Isten szavaimnak erőt adott. Először a hamburgi vasárnapi iskolai gyűlésen, másodszer a wittenbergi egyházi napokon” – írta.

Megszületett szívében a nagy terv: egy hajlékra volna szükség a hajléktalan gyerekek számára. Sieveking szenátor ajándékozott neki telket, amelyen egy öreg házacska áll, neve már régtől: Rauhes Haus (a német szó jelentése: nyers, durva, elkészítetlen; nem érdemes lefordítani, német nyelven rögzült a köztudatban, így használjuk mi is). 1833. október 31-én költözött be édesanyjával, nővérével és egy testvérével. Néhány nap múlva megérkezett az első három fiú, év végére tizenkettőre nőtt a számuk. Az egyik közülük tizenkét éves korára kilencvenhét alkalommal lopott már, s ebben nem ő volt az egyedüli. Ez az otthon lett a későbbi belmisszió „bölcsője”. „Gyermezem, mindent tudok rólad, de minden meg van bocsátva” – így fogadta Wichem a belépőket. Lehetőleg minden gyermeknek adott egy olyan nevet, ahogyan mostantól az otthonban szólították őt, ezzel is jelezve a gyermekek új életének lehetőségét. S fontos volt a gyermekek bizalmának megnyerése. „Itt nincs kerítés, zár, rigli...” – mondta, s akik megszöktek, azokat próbára téve, hosszabb útra küldte. A családot persze nem tudta pótolni, de tizenkét-tizennégy egykorú gyermeket csoportosított „családokba” egy „testvér” vezetésével. Amikor az első házat kinőtték, a gyermekekkel építették közösen a többieket.

Az áhítatokra és ünnepekre összegyűjtött minden gyermeket. S nemcsak az egyházi ünnepeket tartották meg, hanem például minden ház születésnapját is. Lassan egyre ismertebbé lett, egyre több előadást tartott, véleménye fontos volt még a törvénykezésben is. Ő pedig a gyermekeken túl egyre inkább a bajban lévő, hajléktalan, börtönben ülő vagy vándorló felnőttekre is felfigyelt. Innen egy új képzést indított el, „vándortestvéreket”

képeztek ki, akik járták a börtönöket, menhelyeket, így indult az a diakónusi munka, amelyet később *városi misszió*nak neveztek.

Ezután következett az idősek és betegek, özvegyek ápolása és gondozása. Egyre több munkásra és adományra volt szüksége ehhez. Felfigyelt munkájára az állam is, IV. Frigyes Vilmos uralkodóval is kapcsolatba került. Szavának tekintélye egyre inkább nőtt. Egyre többen hallgattak szavára, így és ekkor került sor az 1848-as wittenbergi egyházi napokra és ottani szolgálatára is.

Egyébként ez volt Marx és Engels fellépésének ideje is. „Az antikrisztusi nyilvánvaló lett” – írta Wichern. Ezért is kell cselekedni a belmisszióval, a nép evangélizálásával és keresztyén módon való szocializálásával együtt. „Egyre van most szükség – 1848-ban vagyunk –, hogy az egyház kimondja: a belmisszió az enyém. A belmisszió nem államformát kell öltetnie, hanem az államot meg kell töltenie keresztyén szellemmel.” Lehet vitatni Wichern gondolatait. Lehet mondani: a polgári társadalmat védte, konzervatív volt, mert vannak ilyen kritikusi is. De Wichern úgy érezte, itt az óra, cselekedni kell. Amit az államtól kívánt, hogy segítsen az iparosodás nyomorultjain, akkor nem sikerült. Amit az egyháztól kívánt, hogy lépjen a munkások felé, akkor szintén nem sikerült. Ezért született meg kiáltványa a belmisszióról. Wichern fáradhatatlanul dolgozott, de egyre betegebb lett, 1880-ban halt meg.

A belmisszió, ha nem is úgy és nem is akkor, de idővel megvalósult. Igaz, hogy ennek újra és újra, minden korban meg kellene valósulnia, korunkban és egyházunkban is.⁵⁶

Friedrich Bodelschwingh és az „irgalom városa” (1831–1910)

„Az elmúlt időben Assisi Ferenc, Luther Márton és Friedrich Bodelschwingh érintették meg igazán az emberek lelkét” – írja egy egyháztörténész. Bodelschwingh személyisége varázsából alig tudta az ember kivonni magát. Már életében legendák vették körül. Életét maga is összefoglalta röviden és latinul, amikor 1857-ben a westfáliai egyházban első teológiai

56 ERB 1954, 2. 470. o. MÜLLER 1985, 2. 44. kk.

vizsgájára jelentkezett. 1831. március 6-án született Tecklenburgban, ahol édesapja. már akkor tanácsos volt, később miniszter lett. Az ébredés szüleit is megérintette. A fiatalember tizenegy-től tizenhét éves koráig a berlini gimnáziumban tanult. 1848-ban a forradalomban apja kénytelen volt a minisztériumot elhagyni; leköltözött a birtokára. A fiú is elhatározta: birtokos lesz vidéken. Mezőgazdasággal is foglalkozott, majd katona lett, de betegsége miatt hamarabb leszerelték, és visszatért vidékre; intéző lett egy birtokon. Itt ismerkedett meg a mezőgazdasági munkásság életével. Huszonhárom éves volt, amikor elhatározta: életét az elesett embereknek szánja. „Ebben az időben érintett meg Isten keze” – olvassuk. Bázelbe utazott az akkor már neves, nagy missziói intézetbe, hogy teológiát tanuljon, mert ekkor úgy érezte, hogy misszionáriusként kell majd dolgoznia valahol. A bázeli évek után a párizsi német gyülekezet meghívását fogadta el, hat évig élt és dolgozott itt. Templomot, iskolát építtetett, és a párizsi életről német lapokban tudósított, neve ismertté lett. 1861-ben megnősült és a westfáliai Dellwig gyülekezetének lelkesze lett. Munkája nyomán lassan megváltozott a gyülekezet élete. Közben átvette egy városi iskolai lap vezetését is. 1866-ban szármásközhögésben három fia és egy leánya meghalt. „Akkoriban vettem észre, hogy Isten kemény is tud lenni, ezért lettem irgalmas mindenkire.”

Nagyvenesztendő volt, amikor Bielefeldbe kapott meghívást, ahol az öt évvel ezelőtt indult diakonissza anyaház és egy nem messze létesült, epilepsziás gyermekek számára fennálló otthon vezetését is átvette. Így indult „az irgalmasság városának” története. Közben útja nyílt volna a külső misszióba és a berlini központi diakóniához is, de ő Bielefeldben maradt. Az epilepsziás betegek egyre közelebb kerültek hozzá. Felismerte, hogy mindenkinek van közülük adottsága, amivel tenni tud valamit. Így alakult ki, hogy az otthon biztonsága mellett munkát is adott nekik, s ezzel a „kítaszíttottság” érzésétől szabadította meg őket. Ebben a munkaterápiában mindenki kapott valamilyen feladatot, a kicsik és a betegebbek is. Egyébként „családi közösségekben” laktak, az élet központja pedig Sion temploma és az istentisztelet volt, ahol jelen voltak a betegek is, volt külön

hely volt azok számára, akik éppen rohamot kaptak, de itt érezték meg a betegek Isten közelségét, oltalmát, sőt erejét is.

„Értette a koldulás királyi módját” – olvassuk egy életrajzírójától. Amikor például olyan területet vásárolt, ahol napi ötvenezer liter vizet nyerhettek volna, mindenkitől „egy liter” vizet kért. Amikor egy milliomos nagy összeget akart adni, nem fogadta el, mondván, olyan támogatókra van szükség, akik imádkoznak is munkájáért. Amikor valahol előadást tartott, kalapját is körbe küldte. Egy alkalommal több kör után üresen ért vissza a kalap, hangosan imádkozni kezdett: „Uram, köszönöm, hogy kalapomat visszazakaptam!”

Később túllépte Bielefeld határát munkája. 1880 táján Németországban gazdasági válság volt, egyszerre kétszázezer munkás került az utcára. Egy ilyen vándor Bielefeldben is megfordult. „Ha epilepsziás lenne, tudnék segíteni” – mondta Bodelschwingh. „Epilepsziás vagyok” – válaszolta a vándor. „De nem a társadalom epilepsziája a sok utcára került ember?” Így született meg a „munkáskolóniák vándorok számára” gondolata. 1891-ben kétszáz ilyen ember telepedett le Bielefeld környékén Bodelschwingh irányításával, az „alamizsna helyett munkát” gondolatával. Ebből később egy nagy telep lett, majd megindult és fejlődött ez az irány másutt is, városok környékén, lassan hálózták be a telepek az országot. 1893-ban a Német Szállásgegyelet megalakulása után négyszázhuszonhat ilyen szállás és telep volt már. S végül – miután Bodelschwingh bekerült a parlamentbe is – egy beszéde nyomán megszületett 1907-ben a törvény a szegény vándorok ügyében.

A missziót sem feledte el, 1906-ban indult innen a Bethel-misszió. Konviktust is alapított lelkészelöltek számára, 1904-ben ebből teológiai iskola is lett az akkori liberális teológiával szemben. 1910. április 2-án hunyt el Bethelben. „Ő volt Németországban az egyik legszeretettebb és legmegvetettebb ember. Nagy örökséget hagyott, Isten áldja emlékét” – szól az emlékezés.⁵⁷

57 MÜLLER 1985, 2. 244. kk. ERB 1954, 2. 460. o.

Johann Christoph Blumhardt küzdelme (1805–1880)

Isten már gyerekkorában munkálkodott Blumhardt lelkében, tizenkét éves koráig már kétszer végigolvasta a Bibliát. Tübingenben volt egyetemista, a teológia mellett földrajzot, fizikát, asztronómiát és medicinát is tanult. Möttlingenbe került lelkészként, ebbe a Fekete Erdő környéki kis gyülekezetbe. Nagyon lelkiismeretesen dolgozott, de első megállapítása ez volt: alszik a gyülekezet.

Munkája közben meséltek neki először egy Adel Dittus nevű lányról, aki az istentiszteletekre is járt, beteg volt, és valami furcsa zavartság is mutatkozott nála. Olykor az istentiszteletet is megzavarta. Blumhardt először vonakodott a közelébe kerülni, de kitartóan imádkozott érte. A lány állapota súlyosbodott, öngyilkossági kísérlete is volt. Blumhardt most már rendszeresen találkozott vele. S ekkor következett egy különös éjszaka, hosszú, imádságos küzdelem, már nem is annyira a leánnyal, mint az őt megkötöző erővel szemben Jézus előtt állva. A lány először mintha meghalt volna, majd reggel kezdett csak magához térni: Jézus győzött.

1843. december 31-én Blumhardt az év utolsó istentiszteletén Mária éneke alapján Jézus győzelméről prédikált Istentől kapott erővel. S ezután jött a második lépés: másnap jelentkezett egy marcona férfi azzal a különös kéréssel: kaphatna-e bűnbocsánatot? Blumhardt nem azonnal, de a férfi új kérésére és imádsága után hirdette neki a feloldozást. És jöttek férfiak, jöttek asszonyok magángyónásra egymás után. Blumhardt hirdette nekik is a kegyelmet. Így történt, hogy elkezdett felébredni a möttlingeni gyülekezet, megszabadultak és megújultak férfiak, asszonyok és gyermekek is. S a harmadik nagy esemény: egyik reggel egy szorongó édesanya szaladt hozzá, jöjjön, mert gyermeke halálán van. A gyermek leforrázta magát. Blumhardt ment, ölébe vette a gyermeket és imádkozott, mi más tehetett volna? S a gyermek meggyógyult. Ettől kezdve mindenünnen hozták a betegeket, s Blumhardt kézzel és imádsággal gyógyította őket. Aztán, amikor sokan voltak már, azt mondta, hozzák őket a templomba. És sokan az igehirdetés alatt gyógyultak, újultak, keltek fel tolószékeikből.

1852-ben kicsi lett a gyülekezet a sok idejövő embernek. Blumhardt átköltözött Bad Bollba, s élete végéig ennek a híres intézetté fejlődött helynek volt a lelkipásztora is.

Blumhardt életének, hitének összefoglalása: *Jézus győzött*. Ennek a feltámadott, győzelmes Jézusnak akart engedelmes eszköze lenni, nem több. Nem kereste soha az eseteket, Isten úgy „sodorta” őt az eseményekbe, és ő alázatosan „ment Isten után”. Életéhez mindvégig szorosan hozzátartozott a Biblia tanulmányozása és annak komolyan vétele is: „Soha nem emelem magam a Biblia fölé, szavaimban, életemben sem. Nem mondok többet annál, ami abban áll, de nem mondok kevesebbet sem” – vallotta. A lelkipásztori szolgálatának középpontjába a gyónás és a feloldozás került. Vallotta, hogy minden lelkipásztori munka „vége” a bűnbocsánat, a kegyelem hirdetése, mert csak ez szabadít fel és gyógyít meg valóságosan. De azt is mondta, hogy ehhez a gyónásig és a bűnbánatig el kell juttatni a ránk bízottakat, vagyis az ingyen kegyelem nem lehet egyenlő az „olcsó” kegyelemmel.

A gyógyítás szolgálatában soha nem beszélt az orvosok ellen, mindig komolyan vette az orvosok segítségét és tapasztalatát is. Csak hozzátette: nekünk nagyobb orvosságra és nagyobb orvosra is szükségünk van. Így használta fel Isten őt a diakónia különös, gyógyítási szolgálatában és ágában. Életét lehet kételkedve olvasni, de az igazságot és a tényt elvitatni nem lehet: Isten így is tud cselekedni minden korban, ha engedelmes eszközzre talál.

Albert Schweitzer (1875–1965)

Egyesek szerint liberális keresztyén teológiát vallott, van, aki nem is tekinti igazán keresztyénnek. Mások szerint Krisztus igaz követője: művész, orvos és misszionárius. Szavát az atomfegyverkezés ellen is felemelte. Vallomása röviden: „Élet vagyok, aki élni akar az életben, amely élni akar.” 1875-ben Kaysersbergben született papi családban. A teológia mellett (Strasbourg, Párizs, Berlin) filozófiát is hallgatott és abból doktorátust is szerzett. Ezzel egy időben orgonált, majd orgonaépítést is tanult. 1900-ban írta meg teológiai értekezését az úrvacsoráról, majd habilitált *A messiási titok* című írásával. Közben híressé lett – mint Bach-interprettor – és rengeteg koncertet adott.

Harminc éves volt, amikor újra beült tanulni orvostudományt az egyetemi

hallgatók közé. Ebben a lépésében már benne volt a gondolat, hogy misszionárius akart lenni. Nagy döntés volt ez a neves teológus és befejezett orgonaművész életében.

1913-ban utazott az afrikai Lambarénébe, és alapította különös, híres, vitatott és elismert kórházát. 1965-ben, kilencvenéves korában úgy halt meg, mint „az őserdő orvosa”.

Közben el is kellett hagynia Afrikát a világháború miatt, ezt az időt újabb orgonakoncertekkel a kórház további bővítésének céljára folyó gyűjtésre használta fel. 1924-ben kezdett újra Lambarénében dolgozni. A második világháború alatt újra európai útra indult, neve ekkor már világszerte ismert volt. 1953-ban nyerte el a Nobel-békedíjat. 1958-ban sugározták nagy előadását a leszerelésről a rádiók. Így történt, hogy aki el akart menni az őserdőbe, hogy „elvonultként” tegyen valamit az emberért, azt az élet eseményei kényszerítették a világért való cselekvésbe is.

„Jónak lenni: az életet megőrizni, az életet erősíteni, az életet a legmagasabb fokra vinni a cél, amelyet csak ember elérhet. Gonoszság: az életet elpusztítani, károsítani, s az életet, amely magasabb szintre akar jutni, elnyomni” – vallotta Schweitzer. Életét sokan ismerik, sok könyvet lehet róla olvasni magyarul is. Most csak azt kíséreltem meg, hogy ezzel a vázlattal beilleszsem életét és szolgálatát a diakónia, a szeretetszolgálat történetébe is – beilleszteni a „beilleszthetetlen” életet.⁵⁸

A diakónia történetének rövid vázlatja napjainkig

A „kifogyhatatlan” sorban álljon itt legalább még néhány név és esemény, illetve a vonal napjainban történő meghúzása.

Adolf Stoecker (1835–1909) Halberstadtban született. „Jó tanuló voltam, de rossz keresztyén. Évekig nem szólalt meg a lelkiismeretem. 1853 nyarán megragadott Isten, és kivitt a világosságra. Akkoriban oly mélyen bevezettettem a keresztyénség életét átjáró hatalmába, hogy kísértésem és kételyem sem volt.”⁵⁹ – írja magáról. 1874-ben lett a berlini udvar és dóm

58 BRIGGS 1996, 612. o.

59 MÜLLER 1985, 2. 261. kk.

prédikátora. Ami őt akkor elszomorította, az Berlin pogánysága volt. Ez indította a városmisszió ügyébe és szolgálatába. 1887-ban csak Berlinben ebben a szolgálatban már százhusz dolgozó testvére volt.

Később inkább politikai irányban dolgozott, mondván, az egyház elvesztette munkásságának terepét. Egy „keresztényszociális államért” küzdött, végül is Vilmos császár állította le „lelkészség és politika lehetetlen” mondatával. Friedrich Naumann (1860–1919) nagyjából ezt a vonalat vitte tovább, bár nála a „keresztényszociális” már átment „nemzetiszociális” irányba. S miközben küzdött az állam szociális felelősségéért, lassan az egyház belmissziói vonala elgyengült. Hiszen fő gondolata szerint mindenkiről az államnak kellett volna gondoskodnia.

Siegmund Schultze ezt a vonalat úgy vette fel, hogy közösségével a proletár vidékeket látogatta, és ott a munkások lakásán tartottak evangélizációkat. A diakónia gondolatát az említettek már így foglalták össze: Isten segítsége, az állami segítség és a testvéri segítség mellett fontos az önmagunkon való segítés is. Látjuk tehát, hogy alapjában az egyházi diakónia „szekularizálódott”, sőt politikai irányban ment tovább.

De egyházi belmissziói munkája is tovább folyt. Kifejlődtek az egyes munkaágak: a pályaudvari misszió, pincérmisszió, matrózmmisszió és a menedékházak stb. hálója. Külön ága volt a missziónak a leánykereskedelem elleni munka. De látogatták a börtönöket is szorgalmasan, foglalkoztak a nyomorékokkal és a süketnémákkal is. Az egyházi diakónia tehát *ágakra* bomlott.

Az ifjúsági munkával újraindult a diakónus- és diakonisszaképzés is. Érdemes megemlíteni az asszonyok közti munkát is. A belmisszióknak harminchét ága, munkavonala dolgozott. Az első világháború természetesen lefékezte ezt a munkát, s ekkor a fő munkaterület a sebesültek ápolása lett. 1918 után Németországban is megkísérelték az egyházat az államtól, az egyházi diakóniát az állami munkától elválasztani. Megszületett ezzel szemben a Német Evangélikus Egyházi Szövetség, amelynek felismerése az volt, hogy a wicherni munkát kell folytatni. 1922-ben hívták össze az első kontinentális konferenciát ebben az ügyben: svéd, holland, finn, osztrák, magyar, lett, észt, svájci, lengyel, csehszlovák résztvevőkkel.

A kiáltvány lényege: „Evangélikus egyházaink vagy missziói egyházakká lesznek, vagy a katolikus egyház vonatához csatolt pótvagonokként mennek még egy darabig.”

A hitleri uralomátvétellel a német keresztyének (Deutsche Christen) betörték a belmisszióba is. S egyszerre kellett küzdeni az egyház és a belmisszió létéért, vele sok zsidó életéért. A világháború óriási pusztulása után megint mindent előlről és „alulról” kellett kezdeni. A német evangélikus egyház szétszakítottságában, sok küzdelem és harc után felismerte helyét és szolgálatát a mai Németországban is. Az évtizedek alatt így valósult meg, hogy a Diakonisches Werk Németország második legnagyobb „vállalkozása” ma számban, anyagiakban és elismerésben is.

Őszintén el kell mondani, hogy ez a dolgozat alapjában, némi kitekintéssel, mégis leszűkült a németországi, európai egyházak diakóniájának alakulására. Pedig eddigre ahol élt az egyház, mindenütt folyt a szeretetszolgálat vagy a belmisszió is. Szántó Konrád katolikus egyháztörténet-író ezt írja: „Európa többi államában is hasonló diakóniai intézetek jöttek létre. Svédországban, Stockholmban, majd Uppsalában alakult diakonissza intézet. Hollandiában 1844-ben Utrechtben létesült diakonissza anyaház.”⁶⁰ Szántó még tovább is folytatja a sort: „Amerikában, ahol az egyes bevándorló nemzetiségek hozták létre a maguk emberbaráti szervezeteiket, az összefüggő diakóniai szolgálat akkor jött létre, amikor a kapitalizmus rohamos fejlődése következtében megnőtt a kizsákmányoltak és a munkanélküliek tömege. Ezek lelki felemelését, vigasztalását tűzte céljául az ún. Szociális evangélium (Social Gospel) mozgalom, amely minden jó szándéka ellenére sem tudott a nyomorgó tömegek problémáira alapvető megoldást találni.” (Idetartozik a 20. századi „felszabadítási teológia” is, amelynek célja szintén a nyomor enyhítése volt.) Ez a mondat „világtávlatot” nyit a diakónia történetében. Tudomásunk van arról, hogy éppen a németországi diakonissza anyaházakból keletre terjedt a diakónia. Tudunk kínai anyaházról és intézetről is, sőt a távol-keletre is kerültek szolgálók, szeretetintézmények is létrejöttek. Hogy erről

nem szólok, az a dolgozat hiányossága, de a keretek sem engedik meg ennek a vonalnak a további részletezését. Ahol egyház él, ott valamilyen módon a diakóniai munka is folyik.

HAZAI EGYHÁZUNK DIAKÓNIATÖRTÉNETÉNEK VÁZLATA

A római katolikus egyház és az egyházi rendek szolgálata

A magyarországi diakónia a *magyar egyházalapítással* kezdődött. Szorosabban a magyarországi szerzetesrendek alapításával. Hazánkban az első a bencések rendje volt, s ennek a rendnek nemcsak missziói, kulturális, gazdasági, hanem szeretetszolgálati jelentősége is volt. Részleteire nem térhetünk ki, csak utalunk Szántó Konrád könyvére.⁶¹ A későbbiekben a szerzetesrendek bővülésével ez a munka is erősödött. A katolikus egyháztörténet írója szól arról, hogy ez munka hogyan bővült, hogyan alakultak a női rendek, a Szociális Missziói Társaság, a Szegénygondozó nővérek, és a sort folytatni lehetne. Kórházi betegápolással és menhelyek alapításával főként a női rendek foglalkoztak.⁶² István király még Jeruzsálemben is alapított menhelyet, más királyok is adományoztak telket, segítették a menhelyek építését, nem csak a keresztes háborúk idején. A katolikus szeretetszolgálat tehát kezdettől fogva folyik, fejlődik. Napjainkban elég talán csak a Máltai Szeretetszolgálatra utalni, amely 1928-ban indult hazánkban.⁶³

Idetartozik – röviden érintve – a Szent János Lovagrend története hazánkban.⁶⁴ Vázlatunk egyetemes részében már említettük születését. Itt a magyar vonatkozásokról szólnunk. 1135-ben vásárolt Jeruzsálemben szállásházat Petronilla magyar nemes hölgy. A szállásház a Szent Királyi Szerzetesek (Cruciferi Sancti Regis Stephani) kezelésében állhatott, akik

61 SZÁNTÓ 1983, 1. 315. o.

62 SZÁNTÓ 1983, 2. 592–596. o.

63 A Magyar Máltai Lovagok Szövetségének emlékkönyve. 1928–2003. Mikes Kiadó – Springer Tudományos Kiadó, Budapest, 2003.

64 VAJAY 1987, 85. kk.

együttműködtek a johannitákkal. Maurus (Mór) püspök Székesfehérvárott építtetett 1156-ban johannita rendházat. Innen indult a johanniták magyar története. Ennek csak néhány kiemelkedő eseményét, pontját rögzítjük. 1200-ban már öt rendház működött. 1217-ben II. Andrászt johanniták kísérték a Szentföldre, a keresztes hadjáratra. 1222-ben az Aranybulla két hiteles példányát is a johanniták őrzésére bízták. 1236-ban már tizenkilenc rendházat tartottak nyilván. 1241-ben a muhi csatában ők mentették IV. Bélát a dalmát tengermellékre. A század végén a Johannita rend több ágra oszlik, erősödik. Általában a királyok mellett vannak, azok kísérői, védői. 1437-ben, Zsigmond király halálakor a rendnek három vára és tizennégy rendháza volt. Ezek nagy kiterjedésű birtokok voltak, csak a székesfehérvárihoz kilencven falu, mezőváros és pusztahely tartozott. 1444-ben a várnai csatában is részt vettek. 1458-ban Mátyás királlyá választását is támogatták. 1517-ben a magyar perjel Verböczy István híres könyvében (*Tripartitum*) az ország zászlósurai közé sorolja. Csekély számban, de részt vettek a mohácsi csatában is.

1539-ben II. Joachim őrgórf bevezette Brandenburgban a *reformációt*, a Johanniták rendje is ehhez csatlakozott. Így alakult meg a rend *protestáns ágazata*, de a máltaiakkal nem szakított.

A 16. század közepén Zrínyi Miklós, a szigetvári hős lett a rend világi adminisztrátora. Az ellenreformáció idején (17. század) a katolikus világi pap-ságra szállt a johannita rendházak tulajdona, ebből az utolsó megmaradt a soproni volt. 1715-ben került elő a rend felújításának kérdése, az első tárgyaláson elhalasztották az ügyet. 1852-ben IV. Frigyes Vilmos porosz király újította fel a rendet. 1853-ban a magyar protestáns elit több tagja csatlakozott a megújult Balley Brandenburgi, tehát reformációs csoporthoz. 1860-ban már a papok közül is többen csatlakoztak itthon a rendhez. 1900-ban a magyar lovagok száma már harminckettő, számuk azóta nőtt. 1924-ben indult meg a Johannita rend magyar tagozatának komoly szervezése. 1928-ban hivatalosan is megalakultak. 1936-ban a nevük *A Johannita Lovagrend Magyar Csoportja*. 1942-ben száztizenöt tagjuk van már. 1946-ban a Balley Brandenburg elfogadja a nem nemesi származású tagokat is, azzal, hogy „Krisztus vére mindenkit nemesít”.

Innen küzdelmes és elnyomott az életük a kommunizmus alatt. 1956-ban részt vesznek a forradalom sebesültjeinek ápolásában és a menekültek befogadásában. Több kiemelkedő esemény után 1987-ben volt az első új tagfelvétel Magyarországon.

Innen él és szolgál a rend nemcsak egyes emberek életében, hanem az intézmények szervezésében és támogatásában is. A hazai rend káplánja – dr. Fabiny Tibor halála után – Gregersen-Labossa György szombathelyi lelkész, egyházunk diakóniai bizottságának elnöke, a diakóniai szolgálat vezetője lett. A rend mindent megtesz nemcsak az egyházak, gyülekezetek, intézmények, hanem a magyar társadalom segítésében is.

Evangélikus egyházunk diakóniai szolgálata

62

A rendeken túl a *hazai evangélikus diakóniai szolgálat* hazánkban is a reformációval indult. A gyülekezetek születésével nemcsak templomok, hanem iskolák és lassan szeretetintézmények is születtek.

Elindult az *intézményes diakónia* is. Dunántúlon az 1681-es országgyűlés rendelkezett az úgynevezett „artikuláris gyülekezetekről”. Nyilvános protestáns istentiszteletet csak itt volt szabad tartani. Az egyik ilyen artikuláris gyülekezet Nemescsó volt. Érdekes módon ez a kis gyülekezet éppen így lett a dunántúli gyülekezetek egyik kisugárzó központja. Olyan lelkészek voltak, mint például id. Ács Mihály, a *Zengedező mennyei kar* szerzője. Itt volt egyik lelkész Sartoris (Szabó) János (1695–1756) is, jelenlegi adataink szerint az első, aki éppen ebben az ügyben lépett. Megalapította a magyar evangélikus egyház első „alumneumát” (ma kollégiumnak, fenntartó intézetnek mondhatnánk). Dokumentumok bizonyítják, hogy nemcsak a falu és környék gyermekeit gyűjtötte össze, hanem jöttek ide Békésből, Nyitrából és Gömörből is. Ehhez természetesen Sartorisnak sokat kellett leveleznie, gyűjtenie. De 1766–1795 között (Sartoris már nem élt) még mindig hetven gyermek volt beírva az intézetbe.⁶⁵

Lassan máshol is létrejöttek ilyen intézetek. Tudunk Dunántúlon egy Tatay Pál nevű lelkész kezdeményezéséről is. 1795-ben a kissomlyói gyüleke-

65 Pénztárkönyv a kőszegi gyülekezet irattárában.

zetben Hrabovszky György lelkész is alumneumot alapított, ebben hat gyermek ellátásáról gondoskodtak. Az intézet sajnos nem volt hosszú életű. Még egy példa: 1843-ban a kőszegi gyülekezetben is elindult egy szeretetotthon először árva gyermekek részére. De bizonyára erre sokkal több példa is van, és nem csak Dunántúlon. Vagyis bizonyára egyre bővült a gyülekezetek diakóniai szolgálata is. Egészen biztosan voltak olyan kezdeményezések is, amelyekről nem tudunk.

Ebből a kicsiny magból fejlődtek ki a *gyülekezetek szeretetszolgálati* és intézményei. A 18. századtól, inkább a 19. században és a 20. század elején szinte minden gyülekezetnek voltak egyesületei. Ilyenek voltak a különböző ifjúsági és nőegyletek is. Ezek az egyletek nemcsak a templomok is iskolák felszerelésében fáradoztak, hanem a gyülekezetben a szegények, árvák, gyermekek segítségével és támogatásával is. A gyülekezeti diakónia hordozói voltak ezek az egyesületek. S nemcsak gyülekezeti egyesületekről tudunk, hanem cserkészcsapatokról („a cserkész, ahol tud, segít”), az országos Keresztyén Ifjúsági Egyesületről és annak leánytagozatáról is. Ezek az egyletek lassan az ébredésnek is hordozóivá, a gyülekezet kisugárzó magjaivá lettek, ugyanakkor mindenütt vállalták a szociális segítség szolgálatát is. A kommunizmus uralomra jutásával az egyesületeket, ezen belül az egyháziakat is betiltották; csak 1989 után születtek újjá.

A gyülekezeti diakóniával kapcsolatban egy érdekes dunántúli adat: egyházunk valószínűleg elsőként felavatott gyülekezeti diakónusa Unger Lőrinc volt, aki lelkésze – Németh Károly – biztatására elvégezte a saintandrai (kanadai) bibliaiskolát. KIE-titkár lett, és a gyülekezetben munkálkodott. D. Kapi Béla püspök avatta fel 1932. november 10-én, sajnos egy évvel később meghalt. Később a Fébé keretében is folyt diakónusképzés. Innen indult, aztán lelkész lett Pethő István és Hulej Alfréd is. Bizonyára mások is voltak, akik megmaradtak a diakónusi szolgálatban.

Visszatérve azonban a 19. és 20. századra, lassan erősödött a *országos egyházi diakónia* is. Itt is csak vázlatról, a téma felvetéséről van szó. Székács József és munkatársai neve és szolgálata kihagyhatatlan a hazai diakónia történetéből. Székács József (1809–1876) idén 200 éve született

Orosházán egy tímármester családjából, aki fiának is ezt a mesterséget szánta, azonban olyan kiváló tanuló volt, hogy lelkésze támogatásával Mezőberényben, majd Sopronban végezte tanulmányait. Eredetileg – bár itthon és külföldön teológiát is tanult –, tanítónak készült. 1837-ben a pesti gyülekezet meghívta lelkészi szolgálatra, és ő elfogadta ezt a meghívást. Egyházunkban egyre ismertebb lett, belesodródott a „pátensharcba” is, amely egyházunk függetlenségéért és önállóságáért küzdött a Habsburg elnyomással szemben.

Ami azonban témánkat illeti, ő volt a kezdeményezője annak a mozgalomnak, amely a gyülekezetek számára egymás támogatását célozta meg egyházunkon belül. Első felvetése így hangzott az akkori nagyon ínséges világban: „Neveztessek ki egy állandó választmány, magyarhoni Gusztáv Adolf alapítványi választmány címe alatt. Ehhez küldessenek be mind a 8 (!) superintendentiából a krajczáros vagy garasos segedelmezések.”⁶⁶ Ez volt az első szó, csatlakozást jelentett volna a Németországban már élő és virágzó hasonló szervezethez. Az ügy persze ellenállásra is talált itthon és külföldön is az akkori időkben. Több kísérlet után megszületett egy „központi bizottmány”. Levelet intézett a gyülekezetekhez. „Magyarhoni protestáns egyházunk eléggé megérett arra, hogy érezze szükségeit, ahol pedig a szükség érzete megvan, ott a vágy a baj orvoslása után élénken nyilatkozik. (...) Egyházunk szükségei között pedig alig van érezhetőbb s kiáltóbb, mint az anyagi szükség.”⁶⁷ Miután a levél felsorolja az intézmények és gyülekezetek szükségleteit, ezt mondja: „Az egyetemes ágost. hitv. ev. egyházi gyámintézet célja: már létező egyházaink, tanintézetaink felsegélése, s ahol kívánatik, újaknak felállítása, s ezen célt, a hívek bármilyen módon kényszerítése nélkül, egyedül a keresztyén szeretet önkéntes áldozatai által kívánja létesíteni.”⁶⁸ Az idézett könyv érdekes és tanulságos példákat hoz arra nézve is, hogyan csatlakoztak ehhez gyülekezetek, és mit tettek ebben a szolgálatban.

66 ZELEŃKA 1885, 3. o.

67 ZELEŃKA 1885, 67. kk.

68 Uo.

Végül így született meg egy új szeretetszolgálat, a gyülekezetek egymáson való segítése, a Gyámintézet, amely egy ideig Gusztáv Adolf néven működött, a szocializmus idején ezt a „külföldi” nevet elvetette, és Gyülekezeti Segély lett a neve. Ma Gusztáv Adolf Segélyszolgálat a neve, szegény gyülekezetek építkezésében, renoválásában, egyáltalán életének fenntartásában való segítségben tevékenykednek. Ma ennek már kötelező offertóriumra és gyűjtési lehetősége is van. Igaz, hogy önállóan szervezett szolgálat, alapjában mégis a diakóniához tartozik.

A diakonisszák szolgálata hazai egyházunkban

A győri diakonissza-anyaház

Karsay Sándor püspök, győri lelkész szívében született meg a gondolat: Luther Márton születésének 400 éves jubileuma emlékére létesítsenek egy „szegény és árva intézetet.” Elgondolását 1883-ban mondta el a gyülekezetben. 1885-ben a gyülekezet egy tagjától, Martiny Júliától örökölt egy házat. Első lakói két idős ember és négy árva gyermek voltak. De a gondozottak száma növekedett, ezért a gyülekezet Pozsonyból kért diakonisszákat, ahol akkor már anyaház (!) működött. 1910-ben két diakonissza érkezett, az egyik Huber Etelka, a későbbi vezető volt.

Egy *másik otthon* felépítését Bálint Mihály egyháztag 60 000 forintos adománya tette lehetővé. Ezt 1912-ben adták át rendeltetésének, igazgatója Pálmai Lajos lelkész lett. Vezető nővére pedig a már említett Huber Etelka. A lakók és ápoltak egyre többen voltak. 1917–18-ban már negyven gyermeket vettek fel az internátusba. De nemcsak itt lett egyre több a munka, hanem az első világháború sebesültjeit is ápolni kellett a hadikórházban. Éppen a háború miatt az intézet működése szünetelt is.

1925. szeptember 1-jén újra megnyílt a ház. A pozsonyi diakonisszák közül újak is jöttek. 1925. szeptember 27-én a győri gyülekezet közgyűlése elhatározta egy diakonisszaképző intézet felállítását. Elsőként hatan jelentkeztek, négyet vettek fel, de hamar hatvanháromra emelkedett számuk. 1951-ben a feloszlatakor ötvenöt diakonissza élt itt és tizenkét jelölt. A nővérek főnöknője Huber Etelka lett, akit Isten még a feloszlata előtt

hazahívott. Az igazgató Pálmai Lajos után Túróczy Zoltán, majd Lukács István és Szabó József voltak. De meg kell emlékezni ebben a vonatkozásban Veöreös Imre és Sümeghy József szolgálatáról is.

A diakonisszák kétéves próbaidő után öltöztek be, felszentelésük tízéves képzés és gyakorlat után történt. Az évek folyamán mintegy harminc gyülekezetben szolgáltak, de lassan „behálózták” a Dunántúli Egyházkerületet. Gyülekezeti munkát, kántori szolgálatot végeztek, időseket gondoztak, látogattak, internátusi gyermekekre felügyeltek, vasárnapi iskolát vezettek, irodai munkában is segítettek.

1933-ban bővült az otthon. 1943-ban *harmadik ház* épült Diakonisszaotthon és Árvaház néven. A második világháború nehéz megpróbáltatásokat hozott. Amikor az oroszok odaértek, akkor beöltöztették a jelölteket is, hogy ezzel is védjék őket. De aztán lassan egyre több házat foglaltak le az oroszok. Állami nyomásra történt megszüntetésük után 1951. december 10-én volt az utolsó együttlétük. Sümeghy József akkori igazgató mondta: „Nem temetésre jöttünk, hanem magunkba szállásra. Hálát adni a múltért. Kegyelem volt, hogy eddig is szolgálhattunk.” De a diakonisszák „civilben” is Istent szolgálták, külföldön és itthon, ki-ki a maga helyén. A feloszlítás mégsem az utolsó lépés volt, 1989-ben új szakasz vette kezdetét. Ha a diakonisszáképzés ma nem is úgy folyik, mint régen, a szeretetmunka mégis folytatódik.⁶⁹

A Fébé Evangélikus Diakonisszaegyesület

„Hivatalos ügyben lépett be az irodába egy diakonisszanővér, s amikor az iratokat átadta, a tisztviselő megkérdezte, minek a rövidítése a Fébé? Nem rövidítés – hangzott a válasz –, egy diakonisszának a neve, akiről Pál apostol ír a Római levélben.

1924. december 8-án Raffay Sándor püspök pártfogásával alakult meg a Fébé Evangélikus Diakonisszaegyesület. Pauer Irma volt az első főnökszonny, aki előzőleg missziói szolgálatot végzett Egyiptomban. 1916-ban vettek egy házat Klotildligeten, ennek neve Bethel lett, ez volt a Fébé

69 BUTHY 1990.

„bölcsője”. Az egyesület titkára Gáncs Aladár volt. A nővérek szolgálata sokszínű volt, házi munkától egészen a betegápolásig. Amikor dr. Farkas Mária nővér, sebészorvos belépett, egy kis műtőt is kialakítottak. Közben gyülekezeti munkát is végeztek gyermekek és felnőttek között. Aztán egy nyomdát is vásároltak, ez 1928-ban Budapestre költözött, a Damjanich utcába. Megjelent a *Fénysugár* című lapjuk, a gyermekeknek pedig a *Kis Harang*. Kiadták az *Útmutatót*, a naptárt és más kiadványokat is.

Klotildigit lassan konferenciái központ lett. 1926-tól voltak itt különböző konferenciák. 1929-ben vették meg a Hűvösvölgyi erdőszélén a Márványmenyasszonyhoz nevű vendéglőt. Ez lett a Fébé Diakonissza Anyaház. Pauer Irma halála után Trauschenfels Elza, majd dr. Farkas Mária lettek a főnökösszonyok. 1930-tól Zulauf Henrik lett a lelkészük, majd Ferenczy Zoltán és Csengődy László. 1940-ben építették az új anyaházat Sándy Gyula tervei alapján a régi anyaház helyén. 1941-ben tették le a templom alapkövét. 1944-ben tartották az első istentiszteletet.

Ekkoriban a Fébé már három árvaházat, két leányinternátust, három üdülőt és két otthont tartott fenn beteg gyermekek számára. 1941-ben indult az első Fébé Leány-népfőiskola is.⁷⁰

Nyíregyházán az Élim volt a „fiókinzetetük”, amelyet 1927-ben kapott meg a Fébé. Itt húsz-huszonöt fogyatékos leány talált otthonra.

A Fébé diakonisszák kapcsolatba kerültek és szolgáltak veszélyek közt is (életét adó mártírjuk is volt egy diakonissza) Jó Pásztor gyermekmentő akcióval, majd Sztehlo Gábor zsidógyermek-mentő otthonaival és a háború után a Pax gyermekotthonnal is. Budapesten is volt leányinternátusuk a Krúdy utcában. Később üdülőket is nyitottak több helyen. De szolgáltak más intézményekben is. Gyülekezeti munkát végeztek, tanítottak, ápoltak, segítettek, ahol lehetett és kellett. Később evangélizációkat is végeztek nagy áldással. Kórházakban is végeztek ápolói munkát, de magánápolást is vállaltak. 1941-ben elindult a Fébé Leányiskola. 1948-ban a Fébé átadta minden ingatlanját és vagyonát az egyetemes egyháznak. 1951-ben az állam ezt a munkát is megállította. De 1989-ben még sokan együtt

70 Fébé. Visszaemlékezés a Fébé Evangélikus Diakonissza Egyesület életére 1924–1999.

ünnepelhették a hatvanöt éves évfordulót, amelyből huszonhét évet szolgálatban, harmincnyolc évet szétszórtságban éltek meg.⁷¹

A békéscsabai diakonissza anyaház

Dr. Szeberényi Gusztáv békéscsabai lelkész még 1913–14-ben diakónus lett a Bethel-Bielefeldi Bodelschwing intézetben, nyolc hónapig dolgozott itt. 1918-tól volt Békéscsabán lelkész. Régebben is voltak kísérletek már, 1843-ban Broszmann Dániel lelkész, majd az 1880-as években Haan Lajos igyekezett szeretetszolgálatot szervezni. Kísérletük sajnos nem sikerült. Szeberényi Gusztáv 1923-ban levelet írt presbitériumához, amelyben leírta, hogy a nyomor miatt szükség lenne egy árvaházra. A parókia iskolaépületi szárnya erre alkalmasnak tűnt. Kezdetben tíz árvát vettek fel, de számuk nőtt, a gondozásukat Kiss Kálmánné lelkészfeleség vállalta. Hamar rájöttek, hogy segítőket kell képezniük. Mekis Mária csabai leány ápolónő szeretett volna lenni. Egy ideig egy német anyaházban dolgozott, majd elhatározta, hogy diakonissza lesz. Egy barátnője, Baukó Mária is hasonlóan döntött. A kis mag lassan fává nőtt.

1929-ben megindult a Békéscsabai Evangélikus Diakonisszaegyesület. Ezen az őszön „birtokot” is kaptak örökségül. Felavatták Bethánia néven a kis házukat. Eddig a boroszlói anyaházhoz kötődtek, 1931-ben önállósultak. 1933. november 10-én Raffay Sándor püspök felszentelte a Lepény Pál utcában az új Diakonissza Anyaházat. 1938-ig harmincnégy diakonissza nyert itt kiképzést. Aztán új otthont is kaptak a városon kívül. Sokféle módon szolgáltak ők is: aggok házában, Gyermekotthonban dolgoztak, de a gyülekezeti munkából is kivették részüket. Dolgoztak a városi kórházban is. Aztán az inséges időben egyre inkább a szegények felé fordultak. 1951 után ők is „civilként” szolgálták Istent.⁷²

Külön ág lett a diakóniai munkában a piliscsabai otthon, ahol betegek éltek és élnek, közben maguk is munkát végeznek. Az értelmi és testi fogyatékosok is „egész embernek” érezhetik magukat itt. Az intézetet Gadó

71 TÜRMEZEI 1990.

72 KOVÁCS 1990.

Pál alapította és vezette munkatársaival nyugdíjazásáig. Ez a magyarországi „Bethel” külön figyelmet érdemel.⁷³ (Mai szolgálatunk leírásánál visszatérünk erre.)

Rögzíthetjük, hogy a *diakonisszák* hazai egyházunkban (és mindenütt) nagy szolgálatot végeztek, gyülekezetekben, intézményekben, kórházakban. Megtalálták helyüket és „színüket” az egyház diakóniai szolgálatában, Teljesítették Krisztus szeretetparancsát, de „teljesedett” sorsuk is.

Kitekintve hazai történetünkre, itt is meg kell említeni, hogy a diakónia, belmisszió, külmisszió ügyéért való felelősség erősödése nálunk is ébredéssel indult. A 20. század első évtizedeiben kezdődött ez az ébredés először református vonalon, majd „egyesületi ébredésként” (MEKDESZ, KIE). De evangélikus egyházunkban is voltak hordozói: Gáncs Aladár, aki az első lelkészkonferenciát szervezte, Podmaniczky Pál teológiai tanár, aki a külmisszió iránt érdeklődött és érdeklődést is keltett, Túróczy Zoltán püspök és mások is. Külön kérdés volt egyházunkban, hogy hogyan lehetne az ébredést „egyházivá” tenni.

A század későbbi éveiben aztán megszületett az evangélikus evangélizáció, melynek lapja is volt *Élővíz* címmel Csepregi Béla és több munkatársa segítségével. Több helyen is volt hazánkban konferenciaközpont, például Gyenesdiáson, ahol ezzel párhuzamosan szeretetotthon is volt. Minderről dr. Anne Marie Kool ír részletesen.⁷⁴ Mindezekhez hozzátartozott akkoriban a finn evangélikus egyházzal, annak ébredésével felújult kapcsolat is, amelynek többek között Sztehlo Gábor is részese volt.

Egy különleges diakónia (Sztehlo Gábor) és a mai diakónia kezdetei

Sztehlo Gábor 1909-ben született jómódú családban. Tanulmányait több helyen végezte, 16 éves korában döntötte el, hogy lelkész szeretne lenni. El is végezte a teológiai akadémiát, és aztán finnországi ösztöndíjas lett, ahol az ébredés mélyen megérintette. Ezzel párhuzamosan a népfőis-

73 GADÓ 1993.

74 KOOL 1995.

kolai munka is nagyon megfogta szívét és gondolatait. Itthon budavári, kelenföldi, majd fasori segédlelkézi szolgálat után Hatvanba került ahol templomot épített a gyülekezettel. Majd Nagytarcsán lett lelkész, itt viszont lelkészlakás épült az ő vezetésével. Itt nősült meg, itt született fia és leánya (felesége Lehel Ilona, gyermekei Gábor és Ildikó). Itt indította el evangélikus részről a népfőiskolai munkát három, erre a célra épült házban. 1942-ig szolgált Nagytarcsán, majd újra budapesti lelkész lett, a püspöki hivatalban dolgozott és a kórházakat látogatta.

Raffay Sándor püspök bírta meg őt, hogy kapcsolódjon be a Jó Pásztor Egyesület zsidó származású, de keresztyénné lett gyermekek mentő munkájába. Később kapcsolatba került a svájci Vöröskereszttel is, és más hasonló külföldi szervezetekkel is. Ezzel a „háttérrel” mentett ki sokszor a gettóból gyermekeket, vagy vittek hozzá másokat, menekültek oda felnöttebb fiatalok. Néhány hét után harminckét budai és pesti villában, lakásban volt „rejtett” otthona a nyilasok állandó zaklatásának kitéve. Sokszor a szó szoros értelmében az életét kockáztatta. Szolgálatára kiemelkedő volt a zsidómentésben, ezt Izrael állama is elismerte a Yad Vashem kitüntetéssel, sőt mint utólag tudjuk, a Nobel-békedíjra is felterjesztették.

A háború után sok gyermekért nem jöhettek már a szülők, ők a Budakeszi útra került otthonokban maradtak, sőt ide most újabb menekültek is kerültek, a kommunizmus üldözöttei. Sztelho Gábor régi álmát ekkor valósította meg a Gaudiopolis (Örömváros) megalapításával. Ez egy teljesen önálló ifjúsági állam volt „minisztériummal és bíróságokkal”. Alkotmányuk, de még saját pénzük is volt: a „gapo-dollár”, ami egy mindenkori villamosjegy ára volt. Lassan nevelőtestület is született, s elindult az iskola, méghozzá különleges „munkaiskola”, mert mindenféle műhely volt, és ki-ki választhatott, milyen szakmát tanul. Sztelho Gábor mindenki „atyja” és lelkipásztora volt, minden vasárnap istentiszteletet tartott, bár ez nem volt kötelező. Mégis mindenki ott volt. Valami sajátos nyelven, a fiatalok és sokszor vallástalanok nyelvén tudta megszólaltatni Isten igéjét. A Budakeszi úton és környékén vezetésével nagy intézmény fejlődött ki. 1950-ben intézetét államosították, neki felajánlották az igazgatói állást, de nem fogadta el.

Visszakerült „segédlelkésznek”, többek között a kőbányai gyülekezetbe. Ekkor érték a hírek a kitelepítésekről. Újra elemében volt, megindult egy oldalkocsis motorral, és vitte az élelmiszert és a vigasztaló szót. Pedig ezért egyházi és állami részről is fenyegetést kapott.

A későbbi években egyházunk megbízásából a szeretetotthonokat szervezte. A Fébé által fenntartott bonyhádi gyermekotthon volt az első, amelylyel szerződést kötött, hogy mentse az államosítástól. Pesthidegkúton, illetve Hűvösvölgyben is létesültek általa intézetek, de lassan országos méretekben is. Azt mondhatjuk ma, hogy országos egyházunk diakóniai szervezetének magját ő alakította ki és fogta össze. Ha ma végignézzük intézményeinket, nem szabad elfelejteni, hogy ezek szervezésének és erősítésének ő volt motorja.

Kezünkben van egy Sztehlo Gábortól származó jelentés *A Magyarországi Evangélikus Egyház diakóniai munkája az utolsó tíz esztendőben (1951–1961)* címmel. Érdemes erről bővebben beszélni, mert jelzi az akkori állapotokat, a mentőmunkát és azt, miből indult egyházunk diakóniai munkája. 1951-ben egyházunknak három diakonissza anyaháza volt: a győri hetvenhetvenöt testvérrel, a Fébé százhetven testvérrel, és békéscsabai tizenöt-tizenhét testvérrel és próbatestvérrel.

De ezek a diakonissza anyaházak több intézményt is fenntartottak az általánosan gyakorolt gyülekezeti és kórházi szolgálaton túl. Békéscsabán egy árvaotthont működtettek. A győrieknek is volt árvaotthonuk, internátusuk, öregotthonuk és egy nyugdíjas otthonuk. A Fébé tartotta fenn a legtöbb intézményt: három árvaotthont, egy gyermekotthont sérült gyermekek számára, egy öregotthont és egy nyugdíjas otthonot, három panziószerű öregotthont, két internátust, egy konferenciái telepet és üdülőotthont is.

Ezeken kívül több gyülekezetnek is volt szeretetotthona. Pécssett működött a Baldauf Gusztáv árvaotthon és internátus. Balassagyarmaton is volt egy öregek otthona. Budapesten élt a Kakas Lídia Szeretetotthon, és több iskola mellett is működött árvaotthon. Többek között volt ilyen otthonunk Börzsön, Vásárosmiskén, Bonyhádán is. Szarvason működött a Luther Árvaház. Az iskola melletti árvaházak, internátustok megszűntek 1948-ban az iskolák államosításával együtt. 1948-ban indult viszont a mátrai üdülő.

A felsoroltakon kívül voltak *protestáns* intézményeink is: Budapesten a Rózsák terén működött a Protestáns Árvaház, ennek üdülője volt a Balaton mellett. A Bethesda kórháznak pedig volt egy osztálya a gyógyíthatatlan betegek számára.

Mindezzel érzékeltetni szeretnénk néhány vonásban: egyházunk eddigre már fejlett, szervezett diakóniai intézményekkel és munkával rendelkezett. Az *anyaházak feloszlásáról* szóló rendelet 1951-ben jelent meg. Sztéhlo Gábor jelentése szerint megnehezítette „az egyházi főhatóságunk által magyarozott és kiadott rendelkezés”, mely szerint egy-egy helyen háromnál több diakonissza vagy próbatestvér nem szolgálhat. Ez azt jelentette, hogy Győrből hat-nyolc, a Fébéből harminc-harminckettő diakonissza maradhatott a diakóniai munkában. A rendelkezés – emberileg szólva – szinte lehetetlenné tette a diakóniai munka folytatását. „Azonban ha Isten áll a munka kormányúdjánál, akkor a munka – minden nehézség ellenére is – tovább folyik. Mert az irgalmasság gyakorlatának szolgálatát nem lehet megállítani” – vallja Sztéhlo Gábor. „Isten adott lehetőséget és nyitott utat, melyen keresztül a hívők erősítésére, a rablók kezébe esett emberek ápolására, az elesettek támogatására a diakóniai szolgálat tovább folyhat.” De rögtön hozzáteszi, hogy az egyházi szeretetszolgálat nem a humánus nevében folytatott segítség, hanem visszhang Krisztus felhívására. Ahol az ige szól, ott adódik szolgáló élet, az egyház diakóniai munkája anyaházi szolgálat nélkül is lehet, sőt van.

Mi maradt a romok alatt?– teszi fel a jelentés a kérdést, és válaszol is rá.

Kérdését és válaszát ma úgy is értelmezhetjük: mit sikerült átmentenie az államosítás idején? A pontos felsorolás erre az időre nézve a következő.

Győr: öregotthon ötvennégy ápolat számára.

Börcs: öregotthon húsz ápolat számára.

Sopron: üdülőotthon öt állandó és huszonegy nyári vendég számára.

Gyenesdiás: huszonöt ápolat számára, ötven-hatvan üdülővendégnek.

Balatonszárszó: üdülhetven-nyolcvan vendégnek és a balatonkörmeyéki misszió központja.

Pécs: öregotthon negyven ápolat részére.

Buda: központi öregotthon negyven ápolat részére, száz gyógyíthatatlan

gyermek részére, lelkészlakások, másik öregotthon huszonhárom ápolat részére.

Piliscsaba: öregotthon tizenöt ápolat részére, hatvan gyógyíthatatlan beteg gyermek részére.

Albertirsa: öregotthon húsz ápolat részére.

Kistarcsa: huszonkét nyugdíjas lelkészné és egyházi alkalmazott özvegye részére.

Zugló: Kakas Lídia otthon negyven ápolat részére.

Szarvas: gyermekotthon húsz gyermek számára.

Nyíregyháza: öregotthon tizenegy idős részére és gyermekotthon harminc nyomorék gyermek részére.

Békéscsaba: három helyen otthon negyvenkét ápolat részére.

Mátrai üdülő két helyen mintegy nyolcvan üdülővendég részére.

Számokban: 220 üdülőnek, 382 idősnek, 20 egészséges és 190 gyógyíthatatlan gyermeknek, összesen mintegy 800 embernek tudott menedéket nyújtani egyházunk 136 munkással, akik között diakonisszák, lelkészek, diakóniai munkások, alkalmazottak és otthonvezetők voltak. 14 helyiségben maradt még 27 kisebb-nagyobb otthonunk, valamilyen intézményünk az államosítás után.

Egyházi törvényeink szerint *minden gyülekezet* végezhetett diakóniai munkát.

Hogy ez nem volt így, annak oka Sztéhlo Gábor szerint a lelkészek nem-törődömsége volt, persze ekkoriban más, külső okai is lehettek. Viszont a jövőt nézve vallja, hogy az ébredés, amely egyházunkat akkor átjárta, újat hozhat diakóniai vonalon is. Ehhez a jelentéshez csatolja Sztéhlo Gábor *A diakóniai munkások munkarendje és az intézmények házirendje* című írást, amelyet ma is fontos lenne tanulmányozni, talán még mai tananyag is lehetne, amelyről az alapoknál szoltunk már.

Sztéhlo Gábor szolgálatát summázva: nemcsak az elhanyagolt paraszti réteg felé fordult a háború előtt, és nemcsak halálra ítélt zsidókat mentett meg a háborúban, sőt nemcsak a kitelepítetteket és üldözötteket mentette a háború után, hanem szolgálatával egyházi diakóniai szolgálatunkat is átmentette a jövő számára. Ezt a mentő munkáját pedig mindig az éppen uralkodó rendszerrel és hatalommal szemben végezte.

Amikor Sztéhlo külföldre ment, dr. Muncz Frigyes vette át ezt a munkát, majd Cszizmazia Sándor, id. Kendeh György, Blázy Lajos lelkészek voltak a diakóniai munka irányítói, és felsorolhatatlan azok neve, akik velük dolgoztak. S természetesen a diakóniai szolgálat az ő vezetésük alatt tovább fejlődött. Elindultak például az évenkénti országos diakóniai konferenciák Gyenesdiáson. Aztán a fordulat után a törvénykönyv szabályozta egyházunk diakóniai szolgálatát. Az intézeteink felvehették a kapcsolatot nem egyházi intézményekkel is. Egy-egy intézetünkről és egész diakóniai szolgálatunkról könyvek is megjelentek. De a második világháború „romos” időszaka után Sztéhlo Gábor tette meg az első lépéseket egy különlegesen kiemelkedő diakóniai szolgálat megszervezésével és azzal, hogy mindig azok felé fordult, akik éppen veszélyben voltak, mint a mi közös és egyetlen Jó Pásztorunk.⁷⁵

Ma a Magyarországi Evangélikus Egyház Diakóniai Szolgálatát *Gregersen-Labossa György* szombathelyi lelkész, az MEE Diakóniai Bizottságának elnöke vezeti, az MEE Országos Iroda Diakóniai Osztályának élén pedig *Buda Annamária* osztályvezető áll. A diakóniai szolgálat intézményrendszerének fenntartója a Magyarországi Evangélikus Egyház, amely irányítja a bel- és külmisziói munkát egyházunkban. Az egyes munkaágak dolgozói rendszeresen találkoznak konferenciákon, és igyekeznek minél nagyobb mértékben bevonni ebbe a szolgálatba gyülekezeteinket is.

75 KEVEHÁZI László: A jó Pásztor szolgálatában. Kézirat.

Felhasznált irodalom

- A Magyar Máltai Lovagok Szövetségének emlékkönyve. 1928–2003.* Mikes Kiadó – Springer Tudományos Kiadó, Budapest, 2003.
- BEYER, Hermann Wolfgang (szerk.): *Die Apostelgeschichte.* Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1958. /Neue Testament Deutsch 5./
- Biblia – Magyarázó jegyzetekkel.* Kálvin Kiadó, Budapest, 1996.
- BOZSÓKY Pál Gergő OFM: *Keresztes hadjáratok.* Agapé Kiadó, Szeged, 1995.
- BRIGGS, John et al. (szerk.): *A keresztyénség története.* Liliput Kiadó, Budapest, 1996.
- BUTHY Ella: A győri diakonissza anyaház. *Diakónia*, 12. évf. (1990) 1. sz.
- CSERHÁTI Sándor: *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt első levele.* Luther Kiadó, Budapest, 2008.
- CSERHÁTI Sándor: *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt második levele.* Luther Kiadó, Budapest, 2009.
- ERB, Jörg: *Die Wolke der Zeugen.* 1–4. köt. Johannes Stauda Verlag, Kassel, 1954.
- GADÓ Pál: Szeretet a diakóniában. *Diakónia*, 15. évf. (1993) 2. sz.
- KEVEHÁZI László: „Tegyetek tanítvánnyá minden népet”. *Egyetemes missziótörténeti vázlat.* Evangélikus Sajtóosztály, Budapest, 2001.
- KEVEHÁZI László: *A jó Pásztor szolgálatában.* Kézirat.
- KOOL, Anne Marie, dr.: *Az Úr csodásan működik.* 1–3. köt. Harmat Kiadó – Protestáns Missziói Tanulmányi Intézet, Budapest, 1995.
- KOVÁCS Pál: A békéscsabai diakonissza anyaház. *Diakónia*, 12. évf. (1990) 1. sz.
- LOEWENICH, Walter von: *Die Geschichte der Kirche.* Luther-Verlag, Witten, 1938.
- MASZNYIK Endre, dr.: *Dr. Luther Márton egyházszervező iratai.* 1–6. köt. Pozsony, 1908.
- MÜLLER, Gerhard: Wilhelm Löhe. In: *Gestalten der Kirchengeschichte. Die neueste Zeit.* Szerk. Greschat, Martin. 1–9. köt. Stuttgart, 1985. 71–86. o.
- POHJANPÄÄ, Lauri: *Bizonyágtévkök fellege. Egyháztörténeti arcképcsarnok.* Ford. dr. Molnár Rudolf. Evangélikus Országos Múzeum, Budapest, 1993.
- PUSKELY Mária: *A keresztyény szeretetesség. Történelmi kalauz.* 1–2. köt. Bencés Kiadó, Budapest, 1996.
- PUSKELY Mária: *Kétezer év szeretetessége. Szerzetesség- és művelődéstörténeti enciklopédia.* 1–2. köt. Dinasztia Kiadó, Budapest, 1998.
- PUSKELY Mária: *Szerzetesek.* Zrínyi Nyomda Kiadója, Budapest, 1990.
- SCHOLZ László: *Szerkenj fel, aki aluszol.* Budapest, 1939.
- SZÁNTÓ Konrád: *A katolikus egyház története.* 1–3. köt. Ecclesia Kiadó, Budapest, 1983.

- TÜRMEZEI Erzsébet: A Fébé Evangélikus Diakonisszaegyesület. *Diakónia*, 12 évf. (1990) 1. sz.
- VAJAY Szabolcs: *A Johannita rend lovagjai. 1854–1987. (Ordinis Sancti Johannis in Hungaria thesaurus ac corpus)*. Johannita Lovagrend, h. n., 1987.
- VAJTA Vilmos: *A diakónia teológia a magyar társadalmi rendszerben*. Ford. Gazdag Zsuzsanna. Luther Kiadó, Budapest, 2006.
- VARGA Zsigmond J., dr.: *Újszövetségi görög–magyar szótár*. Kálvin Kiadó, Budapest, 1996.
- ZELENYKA Pál: *A Magyarhoni Egyetemes Ev. Egyházi Gyámintézet múltja és jelene*. Forster Rezső könyvnyomdája, Miskolc, 1885.